

KOVÁCS BEÁTA¹

A MIGRÁNSOK ÉS AZ ELVADULT VEGÁNOK

Migrációs félelmek és klímaszorongás a parlamenti pártok aktivistáinak körében²

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2024.1.52>

ABSZTRAKT

Jelen tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen félelemnarratívák bukkannak elő a migráció és a klímaváltozás jelenségéhez kötődően az adatközlők által elmondottakban. A kutatási kérdések megválaszolásához 69 kreatív interjút készítettem, ahol az interjúkérdéseket projektív technikákkal ötvöztem, a célcsoportot pedig a parlamenti pártokhoz kötődő aktivisták jelentették.

A tanulmány felépítése a következő: először a félelem természetére vonatkozó kiindulópontokat tisztázom, azaz szemléltetem, hogy mitől lesz politikai érzelm a félelem. Ezt követően rátérek a kutatás fókuszát képező migrációs félelem és klímaszorongás bemutatására, majd pedig az előbbi specifikus érzelmi típusok kontextualizálásával, vagyis a magyar politikai viszonyok általi értelmezésével igyekszem kézzelfoghatóvá tenni a kutatás témáját. A kontextuális tényezők bemutatása után a módszertani alapvetések elméleti és gyakorlati aspektusait ismertetem, majd az empirikus eredmények részletei következnek és megválaszolom a kutatási kérdéseket.

A kutatás legfőbb megállapításai közé tartozik, hogy a migrációt és a klímaváltozást tekintve csak igen ritkán mutatkoznak szélsőségesebb ideológiai álláspontok a megkérdezettek között. A migrációt illetően a legfőbb különbség a kormánypárti és az ellenzéki interjúalanyok között az, hogy míg a Fidesz-pártiak esetében ténylegesen félelemként jelenik meg a bevándorlás, addig az ellenzékiek elsősorban megoldandó problémaként tekintenek rá. A második téma esetében lényegében teljes konszenzus uralkodott az interjúalanyok körében arról, hogy a klímaváltozás korunk egyik legfontosabb kihívása, nagyobb érzelmi bevonódás azonban nem igazán jellemezte az adatközlőket. A legfontosabb különbség a kormánypártiak és az ellenzékiek között abban mutatkozott meg, hogy a Fideszes interjúalanyok (és ugyanúgy a jobboldaliak, csak kevésbé karakteresen) nagy eséllyel fogalmaztak meg negatív véleményeket a zöldpolitikát/ zöldaktivizmust illetően, amely egyébként sokszor egyfajta életmódkritikában kristályosodott ki (elvadult vegánok).

Kulcsszavak: migráció, klímaváltozás, politikai félelmek, kvalitatív kutatás, politikai aktivisták

---

¹ A szerző az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltje és a University of Alberta vendégkutatója.

² A kutatás az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-22-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

MIGRANTS AND WILD VEGANS

Migration related fears and climate anxiety among party activists

ABSTRACT

The main goal of my research is to explore the right and left dimensions of the phenomenon of fear. I would like to argue that the categories of left and right continue to be defining aspects of political identities, and by mapping their emotional structure we can better understand the current relevance of these ideologies. By examining fears related to the refugee crisis and climate change, my research aims to show how political ideology works in our everyday lives and has an influence on our (political) decisions.

The studies that have examined political fears have mostly linked fear to conservatism and right-wing populism, while the fears of the left have generated far less scientific interest. In addition most research has been conducted using quantitative methods in the American political context. Thus, my study aims to use qualitative methods to explore differences and similarities between the political fears of left-wingers and right-wingers in Hungary. In the course of the research so far 69 semi-structured creative interviews have been conducted with political activists. The interview questions were combined with projective techniques and the activists belonged to political parties represented in the Hungarian Parliament.

The main findings of my research show that extreme ideological positions were rarely found among the respondents regarding migration and climate change. However, political polarization is one of the most important fears perceived by the interviewees in Hungary today. The results of my research also confirmed that Hungarian society is by no means polarized “by itself”, but the polarization process is mainly the creation of the political elites, who intensify naturally existing differences of opinion to create a battle between good and evil.

Keywords: migration, climate change, political fears, qualitative research, political activists

A MIGRÁNSOK ÉS AZ ELVADULT VEGÁNOK

MIGRÁCIÓS FÉLELMEK ÉS KLÍMASZORONGÁS A PARLAMENTI PÁRTOK AKTIVISTÁINAK KÖRÉBEN

BEVEZETÉS

Manapság mind a világpolitikai események, mind pedig a társadalmi változások hatására, személyes és közösségi szinten is, úgy érezhetjük, hogy megsokasodtak a félelemkeltő események, és egyfajta világszemléletté nőtte ki magát az a gondolkodásmód, hogy félelmetesnek látjuk a minket körülvevő világot. Makroperspektívából szemlélve a fogalmat akár a félelem kultúrájáról is beszélhetünk, egy olyan jelenségről, amely a 2000-es évek óta egyre inkább számot tart a társadalomtudományos érdeklődésre (Füredi 1997; Glassner 1999; Altheide 2002) és beszivárgott a politikatudomány tereumára is (Füredi 2005; Wodak 2015).

Akár érvelhetnénk amellett is, hogy a bal- és jobboldal közötti különbségek a 21. századra szinte teljesen elhalványodtak, hiszen minden téren a félelem politikája vált uralkodóvá. Bár a rettegés tárgya változhat, hiszen míg a jobboldal elsősorban a menekültekkel, a bevándorlókkal és a bűnözéssel riogat, addig a baloldal a munkanélküliséget, a környezeti katasztrófákat, illetve magát a jobboldalt használja a félelemkeltés eszközeként, az alapvető szándék azonban ugyanaz marad (Füredi 2005). Jelen tanulmány célja éppen az, hogy tudományos, elsősorban politikatudományi szempontból járja körül a félelem jelenségének jobb- és baloldali dimenzióit. A legtöbb kutatás a félelmet a konzervativizmushoz (Altemeyer 1998; Jost et al. 2003a, 2003b; Jost 2006; Kanai et al. 2011), valamint a jobboldali populizmushoz (Kinnvall 2013; Wodak 2015; Inglehart–Norris 2017) kötötte. A baloldali dimenzió szinte teljes mértékben kiesett eddig a tudományos érdeklődés köréből, emellett a bal- és jobboldali félelmek szisztematikus összehasonlítása is elmaradt.

A doktori projektem során a félelem és az ideológiai identitás kapcsolatát tanulmányozom a migráció és a klímaváltozás témáján keresztül, mikroszinten, kvalitatív (interjú) módszerek segítségével politikai aktivisták és politikusok körében. Ebben az írásban elsősorban arra a kérdésre keresem a választ, hogy az egyének milyen szubjektív jelentéssel ruházzák fel a vizsgálat tárgyát, azaz hogyan mozognak a migrációt és a klímaváltozást körülvevő érzelmi spektrumon, emellett milyen (félelem)narratívákat kapcsolnak ezekhez a fogalmakhoz. Tágabb értelemben véve a tanulmány azt is vizsgálja, hogyan gondolkodnak és éreznek jobb- és baloldaliak, milyen különbségeket és hasonlóságokat találhatunk a politikai spektrum különböző pontjaira tekintve.

Kutatásom az érzelmek politikatudományi megközelítéséhez sorolandó, amely viszonylag új kutatási területnek tekinthető Magyarországon. Bár a félelem politikatudományi vizsgálata kiterjedt szakirodalmat ölel fel (pl. Tsoukala 2008; Demertzis 2013; Kinnvall 2013), az eddigiekben született magyar kutatások elsősorban nem a félelem jelenségével foglalkoztak (pl. Kiss 2013; Kiss–Szabó–Antal 2014; Patkós–Farkas 2012, 2020; Szabó 2023; Szabó–Kiss 2023), így az írás ilyen értelemben hiánypótló. Másrészt, a vizsgálódás gyakorlati hozadéka, hogy releváns tudással szolgálhat a magyar politikai diskurzus két területéről, a migrációs válsághoz és a klímaválsághoz kapcsolódó társadalmi attitűdökről. Végül, a kutatási projektnek van metodológiai

újszerűsége is, hiszen egy olyan területen alkalmaz kvalitatív módszertant, amely hagyományosan inkább statisztikai modellekre támaszkodik.

A tanulmány legfontosabb megállapítása, hogy a két fő témát (migráció, klímaváltozás) tekintve csak igen ritkán mutatkoznak szélsőségesebb ideológiai álláspontok a megkérdezettek körében. Valójában a két politikai tábor véleménye nagyon sok ponton találkozik egymással.

A tanulmány felépítése a következő: először a félelem természetére vonatkozó kiindulópontokat tisztázom, azaz szemléltetem, hogy mitől lesz politikai érzelm a félelem. Ezt követően rátérek a kutatás fókuszát képező migrációs félelem és klímaszorongás bemutatására, majd pedig az előbbi specifikus érzelmi típusok kontextualizálásával, vagyis a magyar politikai viszonyok általi értelmezésével igyekszem kézzelfoghatóvá tenni a kutatás témáját. A kontextuális tényezők bemutatása után a módszertani alapvetések elméleti és gyakorlati aspektusait ismertetem, majd az empirikus eredmények részletei következnek és megválaszolom a kutatási kérdéseket.

SOKARCÚ FÉLELEM

Evidensnek tűnő állítás, miszerint különböző típusú félelmeink mindennapi életünk részét képezik. Számos félelemtípus létezik, kezdve a születést kísérő és a halállal kapcsolatos szorongásoktól egészen a tárgyak szerint osztályozott félelmekig, így például retteghetünk a pókoktól, a sötétségtől, a magasságtól, a fulladástól vagy az idegenektől is, és a sor a végtelenségig folytatható lenne. E kutatás szempontjából az a fontos, hogy mely félelmek tekinthetők politikai szempontból is relevánsnak.

Goodwin, Jasper és Polletta (2001) amellett érveltek, hogy egyes érzelmek nagyobb mértékben konstruáltak, mint mások, létrejövetelük intenzívebb kognitív folyamatokat von magába, és mindez különösen igaz azokra az érzésekre, amelyek a politikai napirend részét képezik. Az az ijedelem, amit akkor érzünk, amikor egy ismeretlen alak tűnik elő a sötétből, nehezen hasonlítható össze azzal az érzéssel, amelyet a klímavész-helyzet kapcsán élünk át vagy azzal, amit az erőszakos rendőri visszaélések során tapasztalhatunk meg. A politikához kötődő félelmek tehát morális intuíciókon, egyéni és társadalmi kötelezettségeken és jogokon, valamint olyan várt következményeken nyugszanak, amelyek történelmileg és kulturálisan is meghatározottak.

A fentiek mellett fontos felhívni a figyelmet érzelmeink kollektív jellegére. A félelem nem egyszerűen egyéni érzelm vagy olyan személyes ügy, amely visszaszorul a magánélet szférájába, hanem csoportszinten is láthatóvá válik. Érzelmeinket így olyan építőelemeknek vagy „alapköveknek” (*microfoundations*) is elképzelhetjük, amelyeken bonyolultabb társadalmi folyamatok és eredmények nyugszanak (Jasper 2006). A félelem tehát olyan társadalmi tényező, amely kiemelkedően fontos szerepet játszik az emberi közösségek kialakulásában és fenntartásában.

Alapvető állítás, miszerint a (politikai) érzelmeknek morális funkciójuk is van. Sokszor éppen a szabályok áthágása esetén kerülnek a középpontba, és a különböző társadalmi normák visszakövetelését helyezik előtérbe. Na, de hogyan lesz a félelemből morális érzelm? Mivel a morális érzelmek alapvetően mérceként szolgálnak számunkra, vagyis azt mutatják meg, hogy mennyire elfogadható valaki viselkedése adott társadalmi kontextusban (Bandura 1991; Haidt 2003; Tangney–Stuewig–Mashek 2007), ezért leginkább akkor érzünk félelmet, amikor bizonyos szociális normák sérelmet szenvednek mások, de leginkább saját magunk által. A félelem tehát elsősorban arra motivál minket, hogy elkerüljük az erkölcsi normák áthágását, és a csoport szempontjából erkölcsileg helyes viselkedést valósítsunk meg.

Az előbbieket egyébként a társas identitás elmélete alapján is magyarázhatjuk: ugyanis azáltal, hogy azonosulunk egy általunk pozitívan értékelt társadalmi csoporttal, mi magunk is pozitív önértékelésre teszünk szert (Tajfel–Turner 1979). Ezzel egyidejűleg gyakran mintegy magunkévá tesszük a csoport véleményét, különösen akkor, amikor vitatott, morálisan terhelt témakörökről van szó. Nem véletlen, hogy ezek után az emberek semmi olyasmit nem akarnak mondani vagy tenni, ami esetleg ellenérzést válthat ki saját csoportjuk tagjaiból, mivel nagymértékű szorongással tölti el őket annak a lehetősége, hogy esetleg elveszítik társas kapcsolataikat és elszigetelődnek.

KONTEXTUS: MINDENT FELÜLÍRÓ POLARIZÁCIÓ?

A magyar politikára vonatkozó egyik leginkább konszenzusos megállapítás, hogy pártos értelemben Magyarország igencsak megosztott (Patkós 2019). Gyakorlatilag párhuzamos valóságok léteznek a magyar választók fejében, azaz az Orbán-rezsim demokratikus működésére vonatkozó vélemények szélsőségesen polarizáltak (Bíró-Nagy 2019). Nem egyszerűen arról van szó, hogy a demokrácia minőségének megítélése változik a politikai hovatartozástól függően, hanem annak jelentéstartalma is más az egyes szavazótáborokban (Susánszky–Szabó–Oross 2021). Ennek egyik megjelenési formája az a végletesen megosztott társadalmi diskurzus, amely nagyban megnehezíti a társadalmi csoportok közötti kommunikációt. Az évtized végére ugyanis a legtöbb fontos kérdésben, legyen az a bevándorlás, a korrupció, a politikai szereplők, a külföldi szervezetek és civil szereplők megítélése, a politikai intézményekbe vetett bizalom vagy a jövőről alkotott elképzelés, elsősorban a politikai szimpátia határozza meg az állampolgárok véleményét (Kmetty 2018; Gerő–Mikola 2020; Janky 2020; Susánszky–Szabó–Oross 2021).

Gerő Márton és Sik Endre (2022) tanulmányukban azt a folyamatot igyekeztek feltárni, ahogyan a Fidesz választási blokkja „elkészült” az úgynevezett morális pánikgomb által. Ebben a folyamatban a szerzők nagy jelentőséget tulajdonítottak annak a ténynek, hogy az ellenzéki és a kormánypárti szavazók teljesen máshogy érzékelik a különböző „veszélyeket”. Ennek bizonyítására kérdőívekben olyan válaszlehetőségeket kínáltak fel a kutatásban részt vevők számára, amelyek fontos részét alkották a politikai diskurzusnak (pl. bevándorlás és szuverenitásvesztés, demokráciadeficit és korrupció) 2017 és 2021 között. Az általános következtetés a vártaknak megfelelően az lett, hogy a Fidesz-pártiak és a baloldali/liberális ellenzék támogatói mástól félnek, ezek miatt másokat okolnak, miközben a politikától távolabb állók a két pólus között helyezkednek el.

A polarizáció egyértelműen kitapinthatóvá válik: míg a Fidesz–KDNP szavazóinak félelmei és ellenségsépei visszatükrözik a MPG³ üzeneteit, addig a baloldali-liberálisoké nem kompatibilisek azokkal. Ennek értelmében a Fidesz-szavazók nem féltik a demokráciát és nem tartanak a korrupciótól, ezzel szemben a migráció, az idegen hatalmak és „Brüsszel”, a liberálisok és Gyurcsány komoly veszélyt jelentenek a szemükben. A baloldali-liberális a Fidesz-világ ellentettje: fő félelmük a demokrácia lebontása és a korrupció, ám sok ponton az

3 Az MPG három fő technológiát egyesít. Az első az információs kampányok, amelyek a média minden lehetséges csatornáját felhasználják (TV, rádió, újságok, plakátok) és így terjesztik a kampány üzeneteit. A második a nemzeti konzultációnak nevezett *push-pollok* sorozata, a harmadik pedig az egész népet megmozgató szavazások (a 2016-os migrációs kvótáról, a 2022-es gyermekek védelméről szóló népszavazások, valamint a 2018-as és 2022-es parlamenti választás, és a 2019-es európai parlamenti választás). Mindemellett a morális pánikgomb értelmezhető egy autokrata/populista kormányokra jellemző kormányzási technológiaként is, amelynek egyik célja a szavazótábor növelése/egyben tartása. Mindezt olyan módon éri el, hogy a fenyegetettség érzését a politikai agendán tartja, és arról is tesz, hogy az ezt segítő ellenség(ek) és ügyek folyamatosan jelen legyenek a közbeszédben. Ezek eredményeképpen nő a társadalmi polarizáció, és megnehezül a társadalmi csoportok közötti kommunikáció (Gerő–Sik 2022).

együtthatók ereje kisebb a Fidesz-pártiakéhoz képest, ami azzal magyarázható, hogy őket nem mozgósította egy MPG-hoz hasonló rendszer. Végeredményben tehát elmondható, hogy az MPG-ok megteremtettek egy hármasszerkezetet: homogenizálták a Fidesz szavazótáborát, erősítették a fideszes és ellenzéki szavazók közötti polarizációt, valamint távolították a nem szavazókat a választói csoportoktól.

Az írás következő részében két olyan specifikus morális és egyben politikai félelem (migrációs félelmek és klímaszorongás) bemutatására vállalkozom, amelyek aktuálpolitikai szempontból is relevánsnak tekinthetők. A kutatás szempontjából azért is izgalmas a politikai félelmek két általam választott esete, mivel míg az egyik (migrációs félelmek) az MPG nélkülözhetetlen elemének bizonyult, addig a másik (klímaszorongás) sokkal kevésbé vált polarizált témává. A választást az is indokolja, hogy a bevándorlás elutasítását, a migráció témájának középpontba helyezését és a migrációs félelmek politikai agendára tűzését (illetve ott tartását) hagyományosan a (szélső)jobboldalhoz kapcsolja a szakirodalom (Rydgren 2007; Tsoukala 2008; Wodak 2015; Inglehart–Norris 2017; Mudde 2019). Ezzel szemben a klímaszorongás tipikusan baloldali érzelm (Greer 2016), míg a jobboldaliak inkább egy eltúlzott, hibás és sokakat megtévesztő pszichológiai reakciónak tartják azt (McCright–Dunlap 2011).

A következő két részben, az elméleti megfontolások mellett, igyekszem a kontextuális tényezőkre koncentrálni, a magyar politikai téren belül is elhelyezni és elemezni az előbbi félelem típusokat.

A MIGRÁCIÓ MINT FÉLELEMFORRÁS

A migrációs félelmek a politikai szempontból is releváns, csoportszinten (is) megjelenő félelmek kitűnő példáját nyújtják. A bevándorlás azért is válhatott jelentős (politikai) témává, mivel egyszerre többféle társadalmi probléma hordozójaként prezentálható. Egyrészt szocioökonómiai szempontból a bevándorlást sok esetben a munkanélküliség növekedésével, a jóléti állam válságával és a környezet romlásával párosítjuk. A bizonytalanság érzete gyakran táplálja a kirekesztés ideológiáját: azokban az időkben, amikor a források amúgy is oly szűkösek, semmi sem garantálhatja, hogy a bevándorlók nem a többségi társadalom kárára használják fel a jóléti állam segítségét (Flecker–Hentges–Balazs 2007:57). Másrészt a migráció kapcsán olyan biztonsági problémákra asszociálhatunk, mint a mindennapokat érintő bűncselekmények, a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus. Harmadrészt, a bevándorlók sokak szemében identitáspolitikai szempontból is félelmet kelthetnek, hiszen fenyegetést jelenthetnek a demográfiai egyensúly és az európai hagyományok, értékek tekintetében. Összességében azt mondhatjuk, hogy a migráció egyfajta súlyosbító tényezővé vált a jelenkori társadalmi problémákat illetően (Tsoukala 2005).

A migrációs félelmek tehát olyan összetett félelmek, amelyek életünk több dimenzióját is érinthetik. Az integrált fenyegetettség elmélete (*integrated threat theory*) (Stephan–Stephan 1996) erre a komplexitásra igyekszik reagálni, és a félelmek 3 típusát különbözteti meg, majd ezek összehatásaként próbálja értelmezni az idegenekkel szembeni sztereotípiák kialakulásának folyamatát. Az előbbieken alapján beszélhetünk „realisztikus félelemről”, amelyek esetében a saját csoport (*ingroup*) létezését vagy létfenntartását érzi veszélyeztetve a külső csoport (*outgroup*) által (politikai vagy gazdasági szinten megjelenő félelmek). Ezzel szemben a „szimbolikus félelmek” rendszere legegyszerűbben azzal a félmondattal foglalható össze, hogy a „bevándorlók az életmódunkat, kultúránkat veszélyeztetik”. Idetartoznak tehát a különféle morális megfontolások, hiedelemvilág, attitűdök, és mindazon értékek, amelyeket a saját csoport magáénak vall. Végül, de nem utolsósorban a csoportközi szorongás (*intergroup anxiety*) azokat a feszültségeket és frusztrációkat

foglalja magában, amelyek a külső csoport tagjaival történő interakció során keletkeznek.

A bevándorlásellenesség erősödése szoros kapcsolatban áll azzal a ténnyel, hogy a nyugati országok lakossága folyamatosan csökken. A fogyó és öregedő lakosság képe egyrészt gazdasági nyomást gyakorol a csökkenő számú munkaerőre, másrészt a populista propaganda egyik kedvenc elemét, a nemzethalált is előrevetíti. Miközben a népességfogyásra gyógyír lehetne a bevándorlók számának növelése, az azonban azzal is járna, hogy a betelepülő más kultúrákat, vallásokat és hagyományokat is magukkal hoznának (Fitz-Mackert–Turner 2018). Minél messzebből és minél távolabbi kultúrákból érkeznek a migránsok, annál hatékonyabbá válik az ellenük való félelemkeltés. A bevándorlók többsége ráadásul szegény országokból jön, így szociális támogatásokat és oktatást is igényelne, az alacsonyabban képzett hazai munkaerő pedig emiatt a konkurenciát látja bennük (Shehaj–Shin–Inglehart 2021).

Felmerül a kérdés, hogy a migrációs félelmek mennyiben morális félelmek. Egyrészt a biztonság fogalmának kialakítása sem neutrális, hanem sokkal inkább morális folyamat, amely nagyon kemény erkölcsi következményekkel járhat. Másrészt a migrációhoz kapcsolódó szimbolikus félelmek rendszere magában foglal számos morális megfontolást is. A morális alapok elmélete (MFT)⁴ alapján például, a bevándorlás pozitív színben való feltüntetése azért is inkább a liberálisok sajátja, mivel az a gondoskodás dimenzióját vonja magába: egy menekült gyermek képe persze mindenkiben sajnálatot kelthet, de sokkal inkább mozgósítja a baloldalt, mint a jobboldalt. Ez nem jelenti azt, hogy a konzervatívok nem törődnek másokkal, inkább azt mondhatjuk, hogy a liberálisok ebben a dimenzióban inkább univerzálisan gondolkodnak, míg a konzervatívok pedig lokálisan. Végül, a migrációs félelmek fóbiákkal és előítéletekkel is összekapcsolódnak.

A magyar politikai térképre tekintve nem túlzás azt állítani, hogy a kormány 2015-től kezdve mindent a migrációs kártyára tett fel, és egy olyan képet igyekezett formálni Magyarországról, amely a keresztény Európa védelmezőjeként és a muszlim invázió legfontosabb ellenlábasként írta le az országot (Bíró-Nagy 2019). A bevándorlással kapcsolatban, a Policy Solutions kutatói (Boros–Laki 2018) megjegyezték, hogy az Orbán-kormány egyik „legfontosabb sikere” az volt, hogy 2018-ban egy valódi félelemkampányt bonyolított le, amely által elérte, hogy a saját potenciális szavazói körében a személyes félelmek és az ország jövőjéért érzett aggodalmak között is dobogós helyre kerüljön a migráció. Ez azért is jelentőségteljes eredmény, mivel a magyar társadalomban hagyományosan sokkal nagyobb teret kapnak a materiális jellegű félelmek, ezekre azonban 2018-ban nem épült sikeres ellenzéki alternatíva (ahogy 2022-ben sem). Az előbbihez hasonló, 2021-ben készült közvéleménykutatás alapján a kutatók pedig azt találták, hogy a bevándorlástól való félelem a falvakban, kistelepüléseken volt kiugróan magas (41%), a városokban pedig sokkal kisebb mértékű (25–29%) volt. Ez szoros összefüggésben áll azzal, hogy a magyar falvak lakosai a leginkább kormánypártiak (Bíró-Nagy–Laki–Szászi 2021).

Melegh Attila (2023) *The Migration Turn and Eastern Europe* című kötetében demográfiai és gazdasági szempontból vizsgálta a kelet-európai be- és kivándorlást, és ezzel igyekezett magyarázatot nyújtani arra, hogy miért is tartanak annyira a magyarok a bevándorlóktól. A szerző szerint a magyaroknak van egy alapfélelme arra nézve, hogy a magyar nemzet és a magyar kultúra eltűnhet a föld színéről. Emellett Kelet-Európában egy olyan valós demográfiai, elvándorlási és idősödési helyzet áll fenn, ami miatt a migrációs félelmek

4 Az MFT egy szisztematikus elmélet a morál tanulmányozására, amely a kultúrák közti vizsgálatok alapját is jelenti és univerzálisan alkalmazható. Az elmélet öt erkölcsi alapot definiál (méltányosság/csalás, tekintélytisztelet/behódolás, gondoskodás/ártalom, undor/szentség/tisztaság, hűség/árulás) és ezeket két, további fölérendelt sémában összegzi, az individualizáló, valamint a kötődést kifejező dimenzióba. Empirikus kutatások bizonyították, hogy a konzervatívok és a liberálisok máshogyan viszonyulnak a fentebbi erkölcsi alapvetésekhez (Haidt 2003).

nagyon könnyen beágyazódnak a társadalmi versengéstől, a munkahely elvesztésétől való szorongások és a kulturális változásoktól való félelem keretrendszerébe.

Azt, hogy a bevándorlókkal kapcsolatos félelmek közel sem egydimenziósak, egy 2016-os kutatás is jól bizonyítja, ahol a szerzők a jóléti sovinizmus elemeit, illetve a konkrét és absztrakt migrációs félelmeket vizsgálták. A jóléti sovinizmust gazdasági, kulturális és társadalmi szempontból is tanulmányozták, és arra jutottak, hogy annak elválasztása nem lehetséges az egyéb félelemelemtől, mivel azok szervesen összekapcsolódnak az emberek gondolataiban (Sik–Simonovits–Szeitl 2016).

KLÍMASZORONGÁS

A klímaváltozás világszerte aggasztó témává nőtte ki magát, elsősorban a fiatalabb generáció körében. Egy nemzetközi kérdőíves kutatás, amelyet világszerte 16 ország 19 városában végeztek el a *Fridays For Future* aktivistái körében, azt találta, hogy a tüntetők többsége tapasztalt már frusztrációt, haragot és szorongást a klímaváltozást illetően (de Moor et al. 2020:4). A klímaváltozás pszichoanalitikus modellje alapján kétféle klímaszorongás jöhet létre: egyrészt az apokaliptikus félelmek szintjén (halálfélelem, kihalás, megsemmisülés), másrészt pedig a komplex érzelmek szintjén, amelyek a veszteség, a szégyen, a gyász és a tehetetlenség körül összpontosulnak (Dodds 2020).

Bár a klímaváltozás ügye látszólag a reáltudományok témakörébe esik, a kérdés megítélése sokszor politikai, ideológiai vagy pszichológiai okok mentén determinált (Bertram 2022). Az is érdekes kérdés, hogy miért váltak ennyire polarizálttá a nyugati társadalmak a klímaváltozást illetően is, miközben viszonylagos konszenzus uralkodott még az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején is a témában – habár az embereknek nem volt róla sok információjuk (Capstick et al. 2014). Ha magyarázatot keresünk, akkor a politikai attitűdökhöz, az ideológiákhoz vagy a pártokhoz kell fordulnunk. Mivel az emberek elsősorban azt nézik a bonyolultabb kérdések kapcsán, hogy ideológiájuk vagy pártjuk mit mond az adott kérdéskörrel, nem meglepő, hogy a klímaváltozás is egy ilyen téma. Komplexitása miatt az egyénnek könnyebb, ha a pártja vagy világnézete támpontjaira támaszkodik (Bertram 2022). A klímaváltozás diskurzusa és a klímaszorongás tehát társadalmi konstrukció eredménye is (Stehr–Storch 1995; Pettenger 2007), mivel az a különböző politikai ideológiák ütközésének homlokterében található (McCright–Dunlap 2011; Giddens 2015).

Morális szempontból a klímaváltozás kérdése és a természet romlása leginkább a tisztaság dimenziójához kötődik. Az a felvetés pedig, hogy az industrializmus, a kapitalizmus, a közlekedés nem csak fizikai értelemben szennyezik világunkat, hanem morális értelemben is, hiszen általuk a környezeti értékek és az emberi létezés természetes formája is degradálódik, éppúgy hívószó lehet a jobboldaliak, mint ahogyan a baloldaliak számára is.⁵

A migrációval ellentétben Magyarországon a környezetvédelem kevésbé volt átpolitizált téma, így nem volt kifeszítve pártpolitikai vagy ideológiai törésvonalakra sem. A magyarok a környezetvédelem kérdését

⁵ Azt is érdemes tisztázni, hogy egyébként a zöldsze mind a jobb-, mind pedig a baloldalhoz is kapcsolható elméleti alapon. A baloldalhoz a kizsákmányolás és az elidegenedés koncepciói kötik, amelyek a zöldpolitika esetében nem a munkásosztály, hanem a természet, az emberi közösségek egészében mutatkoznak meg. Az autonómia és a hagyományos politikai intézmények szerepének megkérdőjelezése, valamint az emancipációs küzdelmek támogatása a liberalizmushoz kapcsolódó elemek. A természetes és az épített környezet eredeti formája, a hagyományos emberi közösségek védelme pedig olyan építőkövek, amelyekkel a konzervatív pozícióból lehet azonosulni (Mikecz 2022).

elsődleges problémának tartják, függetlenül attól, hogy ki tolmácsolja, azonban a személyes kompetencia szintje alacsony (Bertram 2022).

2019-től kezdődően végbement a zöldtémák politizálódása, ugyanis az éghajlatváltozás, a globális felmelegedés hirtelen meghatározó politikai témává vált Magyarországon is, ugyanakkor ebben az esetben a kormányzat – szemben a migráció témájával – nem kezdeményező, hanem reaktív helyzetben találta magát. Mikecz, Böcskei és Vasali (2022) kutatásukban tartalomelemzéssel kimutatták, hogy hasonló elemek jelentek meg a kormány narratívájában, mint a nyugat-európai populista pártok esetében. A Fidesz nem tagadja a klímaváltozás tényét, de annak kezelésénél szerinte prioritásként kell meghatározni a nemzetállami gazdaságot és a nemzeti szuverenitást. Rákos András Dominik (2022) tanulmánya azt vizsgálja, hogyan kötődik a klímaaktivizmus az ellenségképzéshez a kormányközeli diskurzusban, és mindez miként kapcsolódik a 2015-ös migrációs válság nyomán kialakult „mi-ők” megkülönböztetéshez. Ezek alapján a Fidesz narratívája azt állította, hogy a klímalobbi megfeleltethető a multikulturalista és bevándorlaspárti balliberális elitnek, amely a klímaszorongás terjesztésével kelt félelmet a társadalomban, és ezzel tereli el a figyelmet a valódi törekvéséről, a migráció támogatásáról.

Végül fontos még, hogy szót ejtsünk a klímafélelmekkel kapcsolatos kutatásokról is. A *Magyar rémálmom* kutatás (Boros–Laki 2018) azt találta, hogy a vártnál jóval magasabb volt azoknak az aránya, akik a klímaváltozástól és a környezeti katasztrófától féltek: közel minden harmadik magyart (31%) kifejezett aggodalommal töltött el a bolygónk környezeti változása. A 2021-es *Szorongások és félelmek Magyarországon* című kutatásban (Bíró-Nagy–Laki–Szászi 2021) három szinten is megjelent a klímaváltozás témája. Magyarország problématerképére tekintve a válaszadók tizede számára kiemelt problémát jelentett a környezetvédelemmel és klímavédelemmel kapcsolatos fellépés gyengesége. A Magyarország jövőjével kapcsolatos félelmek esetében a válaszadók több mint fele félt attól, hogy tovább romlik a környezet állapota (55%). Végül a globális veszélyeket illetően a klímakatasztrófától ugyanannyira féltek a kormánypárti (36%) és az ellenzéki szavazók (34%) is.

A MÓDSZERRŐL

Kvalitatív interjú mint kreatív folyamat

Mivel az érzelmek különösen komplex módon működnek, ezért a velük kapcsolatos módszertani megközelítések mindenképpen kreativitást és metodológiai pluralizmust igényelnek (Bleiker–Hutchison 2018). Az előbbieket igyekeztem szem előtt tartani kutatásom módszerének megalkotásakor. A kvalitatív kutató „bar-kácsoló, foltvarró” szerepéhez igazodva, a narratív interjúkérdéseket projektív technikákkal ötvöztem a kutatás folyamán, azaz úgynevezett kreatív interjúkat készítettem. (Az interjúkérdéseket és a képeket lásd a Függelékben.) Az aktív iskolához tartozó kreatív interjúkészítés lényege, hogy a válaszadók mélyebb tapasztalatát kívánja feltárni, így az érzésre és az érzelmekre helyezi a hangsúlyt (Gubrium–Holstein 2013). Ez a módszer tehát alkalmasnak mutatkozott arra, hogy megmutassa, hogy az egyének milyen szubjektív jelentéssel ruházzák fel a vizsgálat tárgyát, azaz hogyan mozognak a migrációt és a klímaváltozást körülvevő érzelmi spektrumon; emellett képes volt megmutatni, hogy milyen narratívák kapcsolódnak ezekhez a fogalmakhoz, majd pedig hogy ezek a narratívák milyen kulturális jelentésekkel telítődnek.

A kutatás az érzelmet a „történet egészeként” értelmezte, amely így nem önálló tényező, hanem elválaszthatatlanul kötődik az azt kiváltó körülményekhez (Schweder et al. 2008:414): „*a félelem állapot [..] folyamatszerű állapot, amelynek egyfajta történetszerűsége (kezdet, kibontakozása, fordulatai, kimenetele) van*” (Ungvári Zrínyi 2011:29). E megközelítés szerint, amikor az emberek narratívákat olvasnak/hallgatnak vagy éppen maguk alkotják meg azokat, az segítségükre van abban, hogy értelmezni tudják érzelmeiket.⁶ Összességében a narratívák által közelebb kerülhetünk a szubjektív élményhez,⁷ amely az érzelmek központi összetevőjét jelenti (Rimé 2009; Oatley 2011; Habermas 2018).

A gyakorlati megvalósítás során az interjúkérdéseket olyan képi anyag (Függelékben) bemutatása követte, melynek tárgyai potenciálisan alkalmasak bal- és jobboldali félelmek előhívására. Az előbbi eljárás mód a pszichológiából is ismert projektív technikák közé tartozik, amelyeknek lényege az, hogy a kutatók vizuális (vagy éppen verbális) ingerek felhasználásával próbálják feltérképezni a válaszadók nem tudatos, eddig meg nem fogalmazott érzelmeit és gondolatait (Will–MacAskill 1996). Zaltman (1997) megfigyelése alapján például a legtöbb gondolat képi alappal rendelkezik, így azok felfedezését megkönnyítik az olyan technikák (pl. képek, metaforák használata), amelyek a vizuális memóriával rezonálnak. Így a kutatási folyamat egésze leginkább a jobb agyféltekét aktivizálja, a kapott információk pedig emocionálisak, és fantázián alapuló álmok, rajzok, szerepjátékok formájában konstruálódnak, azaz szimbolikus, metaforikus, esztétikai adatok (Horváth–Mitev 2015).

A vizuális anyag használatát az is indokolja, hogy manapság a képek korszakát éljük, ezt segítik elő a globalizált médiacsatornák és a közösségi oldalak is. A háborúk és az erőszak képei, valamint a természeti katasztrófákról és az emberi tragédiákról készült fotók viharos gyorsasággal terjednek, és számot tartanak a globális közönség figyelmére. A képek egyszerre lehetnek lenyűgözőek és félelmetesek, és egyszerre reprezentálnak, valamint hívnak elő érzelmeket (Schlag 2018). Jelen kutatás esetében inkább a képek érzelemelőhívó szerepén volt a hangsúly. Az általam használt vizuális anyagot a következő módon alakítottam ki: az absztrakt felől haladtam a konkrét felé, vagyis az első pár rajz inkább bemelegítést szolgáló illusztráció volt, aztán következtek a migrációról és a klímaváltozásról, illetve a koronavírusról szóló ábrák, majd pedig konkrét személyeket, politikusokat ábrázoló képeket mutattam az interjúalanyoknak. A módszer alkalmazása mellett szólt az is, hogy az interjú során mindenképpen el akartam kerülni a migrációs félelmekre, illetve a klímaszorongásra vonatkozó közvetlen kérdéseket. Ebben az esetben arra voltam kíváncsi, hogy milyen narratívát alkotnak ezekről a témákról az interjúalanyok, ha a képeken kívül semmilyen támpontot nem adok nekik. Ilyen módon az adatközlők szabadon, minden megkötés nélkül beszélhettek a vizsgált témák bármely aspektusáról, beleértve az érzelmi tényezőket is.

⁶ Az eredeti érzelem sosem a narratíva, hanem egy szociális interakció terméke. A narratíva azonban alkalmas arra, hogy kiterjessze az időbeliséget, és átvigye az eredeti érzelmi tapasztalatot a későbbi időkre. Az eredeti érzelmi epizódot ugyanis úgy tudjuk a legjobban felidézni, ha narráljuk, vagyis történetet mesélünk róla. Az előbbieket azért is fontosak, mivel a pszichológiában a verbalizált érzelmek vizsgálatát sokszor leszűkítik az érzelmeket kifejező szavak használatának gyakoriságára, vagyis automatizált szóelemzést végeznek (Habermas 2018).

⁷ A szubjektív élmény a legtöbb érzelemfogalom (pl. Frijda 2007) meghatározó alkotóeleme. A szubjektív élmények mindnyájunk számára ismerősek: például boldogok vagyunk, amikor szerelmesek vagyunk, vagy szorongunk egy állásinterjú miatt. Álláspontom szerint a narratívák által – és egyben társadalomtudományi szempontból – leginkább ez érzelmek eme aspektusa válik vizsgálhatóvá.

Az interjúkészítés gyakorlati körülményei

Az interjúk célcsoportját a parlamenti pártokhoz kötődő politikai aktivisták és politikusok jelentették, mivel feltételeztem, hogy az ő esetükben határozottabban kirajzolódnak a politikailag releváns félelmek és érzelmek. (Az interjúalanyokról szóló összefoglaló táblázatot lásd a Függelékben.) A kutatás szempontjából nem elsősorban a párthoz való kötődés milyensége (azaz formális vagy informális volta) volt fontos számomra, hanem sokkal inkább az, hogy a kutatás alanya érzelmileg legyen elkötelezett a párt irányába, azaz meghatározó pártidentitással rendelkezzen. Bár a kezdeti elképzelés szerint politikusokkal nem interjúztam volna, a körülmények végül úgy hozták, hogy olyan személyeket is bevettem a mintába, akik önkormányzati szinten voltak/vannak politikai tisztségek birtokában. Emellett azonban, bár az elsődleges cél a parlamenti pártok lefedése volt, bekerültek a mintába parlamenten kívüli pártok és szervezetek is, valamint olyan interjúalanyok, akiknek nincsen pártkötődése. Ők elsősorban (de nem kizárólag) olyan jobboldali adatközlők, akik lazább vagy szorosabb szállal valamiképpen a Fidesz holdudvarához kötődtek.

Összesen 69 interjút készítettem az összes parlamenti pártot lefedve. Ezekből egy páros interjú volt, így végül 70 interjúalanyom lett. Az interjúk egy része online (31), egy része pedig személyesen (38) készült. Az interjúalanyok nagyobb része fiatalnak mondható, a húszas éveiben vagy harmincas évei elején járt az interjú elkészítésekor. Legidősebb interjúalanyom 59 éves volt, a legfiatalabb pedig 18. Az interjúk felvételére két hullámban került sor. Az első hullám a 2020 májusától 2020 szeptemberéig terjedő időszakot ölelte föl, a második hullámra pedig a 2022 májusától 2022 júliusáig terjedő időszakban került sor. Az interjúk mind online térben, mind pedig személyesen jól működtek, érdembeli minőségkülönbséget a két módszer nem eredményezett. Az online interjúkat első időszakban a koronavírus-járvány indokolta, az interjúk elkészítésének második időszaka alatt pedig nem tartózkodtam Magyarországon. Az interjúk felvétele minden esetben az adatközlők önkéntes beleegyezésével történt, emellett azokat anonimizáltam (a tanulmányban szereplő interjúalanyok álneveken szólalnak meg, és ugyanígy a Függelékben található táblázat is álneveket tartalmaz).

Bár az interjúalanyok kiválasztásánál törekedtem arra, hogy legalább nagyjából arányos legyen a jobb- és baloldali megoszlás, ez több tényező miatt is nehézkes volt. A legfontosabb nehezítő faktort éppen az jelentette, hogy a jobb- és baloldali kategorizáció az interjúalanyok önbesorolása alapján történt.

Az interjúalanyok megtalálását megkönnyítette, hogy politológus vagyok, és a politológus szakmán belül mozgok. Bár sem formálisan, sem pedig informálisan nem kötődöm semmilyen párthoz, ismeretségi körömben többen vannak, akik „gatekeeper” szerepükből fakadóan be tudtak csatornázni a különböző politikai szervezetekhez. Ezt követően a legtöbbször hólabda módszerrel haladt tovább az interjúk szervezése, amely alól fontos kivételt képeztek a kormánypárti interjúalanyok. A kormánypártiak körében a legtöbben kimondottan gyanakvók és elzárkózók voltak a kutatással kapcsolatban. *Ezzel is magyarázható, hogy végül viszonylag kevés (10) fideszes adatközlőm lett.* Jellemző volt, hogy ha valaki véletlenül vállalta is az interjút, akkor sem ajánlott egyéb potenciális interjúalanyt az ismeretségi köréből. A kutatás során az ellenséges pozicionalitás problémáját tapasztalhattam meg, amely nagyobb intenzitással köszön vissza megosztott társadalmakban (McEvoy 2006; Kristóf 2019). Úgy gondolom, hogy ez a módszertani tapasztalat mindenképpen szorosan összekapcsolódik a magyar politikát érintő polarizációs tendenciákkal. Bár politikai hovatartozásom egy ismeretlen számára semmiképpen sem nyilvánvaló, az, hogy politikatudománnyal foglalkozom, valamiért azonnal az ellenzéki oldalra száműzött.

Bár az adatközlők többsége politikai értelemben involvált volt, a válaszokban sokszor inkább a generációs jelleg és az iskolázottság tükröződik. Az interjúalanyok ugyanis amellest, hogy „politikusak” voltak, hiszen vagy ténylegesen politikai tisztséggel rendelkeztek, vagy pedig aktivistaként tevékenykedtek egy párt mellett, leginkább a magasan képzett fiatalok csoportjából kerültek ki. Sokan az interjú időpontjában egyetemi hallgatói státusszal is rendelkeztek. A mintában felülreprezentáltak a férfiak, amely jól visszatükrözi a magyar politika maskulin jellegét. Az empirikus eredmények elemzése során azonban az is kiderült, hogy a nemnek nincs különösebb jelentősége a mintázatok kialakulásában. Az interjúalanyok főként Budapesten éltek, néhány adatközlő Ózdon lakott, mivel magam is ózdi származású vagyok, így a kutatás elején még szülővárosomban is készítettem interjúkat. Mivel az adatközlők döntő többsége Budapesthez kötődik, ezért a vidék-város törésvonal ebben az esetben nem érvényesül.

A hangfelvételek leiratozására az Alrite szoftvert (RÉGENS szoftver 2021) használtam, amely egy mesterségesintelligencia-alapú beszédfelismerő rendszer. Mindez nagyban megkönnyítette az etikai megfontolások figyelembevételét is, hiszen így nem kellett harmadik felet bevonnai a folyamatba, azaz, ami az interjú során elhangzott, az ténylegesen köztem és az interjúalany között maradt. Az átiratok feldolgozására és kódolására a MAXQDA szövegelemző szoftvert (VERBI Software 2021) alkalmaztam.

EMPIRIKUS EREDMÉNYEK

Migráció

„Talán ez az egyetlen kérdés, amivel ma Magyarországon végül is ténylegesen a két oldal egy platformra került. Ezt érzem.” (Ármin, párt nélküli, baloldal)

Még ha nem is fogadjuk el egészében az előbbi állítást, annyiban mindenképpen igazat kell adnunk Árminnak, hogy a migráció alapvetően nem (nagyon) megosztó téma az interjúalanyok körében. A kép, persze, mindenképpen árnyalható.

Az általános szabály itt is érvényes: minél inkább baloldali valaki, annál inkább elfogadó a bevándorlással szemben, és minél inkább jobboldali valaki, annál inkább elutasító a migrációt illetően. A radikálisabb ideológiai álláspontok viszonylag ritkák, kiugróan negatív véleményekkel elsősorban a Mi Hazánk Mozgalomhoz és az Identitás Generációhoz kötődő interjúalanyaim esetében találkoztam. Egyikőjük például közölte a migrációhoz kapcsolódó kép láttán, hogy kimondottan irtózik a témától, másik adatközlőm pedig kifejtette, hogy *„nem akar tejeskává színű magyarokat.”* (Sámuel, Identitás Generáció)

A következő idézetek jól szemléltetik az extrémebb álláspontokat:

„Ez is a pusztulás. Ez a hitványság. [...] Nem menekültek, hanem ez egy invázió.” (Viktor, Identitás Generáció)

„Ez nyilvánvalóan az az ember, aki határt szeg, azt minimum ki kéne egy örök életre utasítani, de én akár lőnék is.” (Nimród, Mi Hazánk Mozgalom)

„Hát, tűzparancsot a határra. Én csak ezt tudnám mondani. Most, ha öt pár száz darabot lekaszáltunk volna, nem jöttek volna.” (Sámuel, Identitás Generáció)

Az érem másik oldala, hogy egyébként erőteljes empatikus megnyilvánulásokban is csak elvétve volt részem. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy teljes mértékben hiányzik az empátia az interjúkból (lásd

később), azonban az tény, hogy az ellenzéki interjúalanyokat ritkán jellemezte a nagyobb mértékű érzelmi bevonódás. Az alábbi idézet kivételnek tekinthető:

„[É]rzelmileg nagyon nehéz dolog. Tehát amikor emberek, főleg gyerekek bajban vannak, és nem tudom, küzdenek az életükért, és milyen reménytelen helyzetek vannak, az nagyon megterhelő nekem érzelmileg. Én voltam, amikor itt voltak a Keletiben, mentem segíteni, meg vittem kaját, meg nem tudom mit, és utána hetekig nem aludtam emiatt, mert így az ember, így ott ül, hogy Istenem, most akkor mit kell ilyenkor csinálni? Ez egy nagyon nehéz dolog.” (Natália, Párbeszéd)

Ahogy bizonyos témákban nagy különbségeket fedezhetünk fel az adatközlők megnyilvánulásai között, úgy azt is érdemes szem előtt tartani, hogy a megszólalók egyes álláspontjai sem mindig koherensek, felfedezhető bennük egyfajta többszólamúság. Térjünk vissza például Nimródra (Identitás Generáció), aki az erőszaktól sem riadt volna vissza a menekültek kapcsán, itt azonban sokkal árnyaltabban fogalmaz:

„Nyilván ez így nem igaz, mint ahogy az sem feltétlenül igaz, hogy a bevándorlás feltétlenül rossz lenne, hiszen Magyarországon is ezer éve van bevándorlás, de szerintem differenciálni kell a kultúrákat és az embereket és a vallásokat, és az alapján kell eldöntenünk, hogy mikor és mennyi embert fogadunk be, ha egyáltalán befogadunk. Különb, tehát hogyha megnézzük Magyarországot, Magyarországon száz évvel ezelőtt több bevándorolt nemzet is volt.”

Mindez nagyban összecseng azzal a szakirodalmi megállapítással is, hogy a bevándorlók képe annál féltetesebb, minél messzebbi kultúrából érkeznek. A kormány is merőben másképpen kezelte a menekült-helyzetet az ukrán háborút illetően, hiszen a közel 30 000 menedékkérelem minimális ellenérzést váltott ki a társadalomból (Szabó, 2023).

Fideszes félelmek?

A migrációt illetően a leginkább karakteres és egységes álláspont a kormánypárti adatközlők körében bontakozott ki. A migráció témája itt ténylegesen félelemként jelent meg, nem elsősorban fizikai értelemben, realiztikus veszélyként, sokkal inkább szimbolikus értelemben, azaz az európai kultúra, életmód féltéseként. Ezt leszámítva azonban az interjúalanyok itt is széles skálán mozogtak: volt, aki szó szerint felmondta a kormánypropagandát, de volt olyan adatközlő is, aki a téma emberi oldalát, az emberi életek megóvásának fontosságát ugyanúgy hangsúlyozta, mint a multikulturalizmussal szembeni ellenszenvét:

„Én aggódom emiatt, és Európa szerintem ebből a szempontból nagyon rossz lóra tesz.” (Előd, Fidesz)

„Az a kulturális civilizáció, amely nem tudja kontrollálni, kik jönnek a területére, elveszti a szuverenitását.” (Tamás, Fidesz)

„Kicsit aggasztó, hogy kultúridegen népek elárasztják Európát, annyira nem támogatom ezt. [...] nem vetkőzik le az otthoni normákat, hanem burkában meg hidzsábban járkálnak, ez számomra kicsit viszataszító.” (Vince, Fidesz)

A (kulturális) félelemfaktor tehát egyértelműen kimutatható a kormánypárti adatközlők körében, néhol realiztikus dimenzió is feltűnik, azonban sosem válik dominánssá:

„Voltak autóablakot verő, ordibáló, idegen nyelven beszélő, agresszív népcsoportok, nem is tudom, szóval nekem ez lesz a félelmetes.” (Éva, Fidesz)

„De azt hiszem, nem tudom szívesen nézni, hogy a papírkukat eldobálva, a schengeni övezetet megsértve, jogállamokat megsértve és megalázva, nőket erőszakolva jöjjenek be az országba. Ezt viszont elítélem.” (Ferenc, Fidesz)

A fentiekkel szemben, az ellenzéki interjúalanyok körében csak ritkábban jelent meg félelemként a bevándorlás, legtöbbször inkább megoldandó problémaként bukkant fel. Fontos azt is megjegyezni, hogy az előbbi „kulturális érvelés” az ellenzéki pártokhoz kötődő válaszadók körében is jellemző volt (és különösen domináns volt a kulturális dimenzió a Jobbik adatközlői körében), csak esetükben az inkább racionális ellenérvként szolgált, és nem aggodalomként manifesztálódott.

„Azon túl ott van a praktikus kérdés, hogy egyszerűen bizonyos kultúrák egymás mellett hosszútávon tudnak-e együttműködni vagy együtt élni, vagy milyen eszközökkel lehet ezt megoldani, vagy meg kell próbálni megoldani, vagy egyszerűen annyira nehéz, hogy a végén csak szétbaszódik minden.” (Ármin, párt nélküli, baloldal)

„Én itt emberségből nagyon-nagyon szívesen befogadnám őket. Nincs ezzel semmi gond. De közben meg azt is tudom, hogy most bocsánat, hogy így fogalmazok, de hogy a maszlag, az sosem volt jó a történelemben. Tehát, hogy azok az óriási városok, ahol nagyon sok náció keveredett egymással, ahol nagyon sok vallás találkozik egymással, abból mindig csak a baj volt. Eltelik 50–100 év, kijön az első, második, harmadik generáció, akik már ott élnek, ott születnek, és kijönnek a problémák.” (Alex, Jobbik)

„Veszélyesnek is érzem mindezt. Nyilván, hogyha ennyire összeengedünk különböző kultúrával rendelkező embereket. De azért azt hozzá kell tennünk, hogy a saját életterében mindenkit szerintem teljes mértékben el kell fogadnunk [...]. Ezt, amikor viszont nagyon összemossuk azzal, hogy mindenkinek mindent bárhol lehet, és keverjük össze ezeket a kultúrákat, azt érzem nagyon veszélyesnek, és szerintem ez ilyen szempontból tud aggodalmat okozni.” (Szabolcs, Jobbik)

A jóléti sovinizmus elemei szintén előkerültek a jobboldali adatközlők által elmondottakban, azonban ez a dimenzió sokkal kevésbé hangsúlyos, mint a félelmek kulturális aspektusa:

„Én ezt tényleg egy komoly problémának látom, hogy valóban nem arra van ez tervezve, hogy itt a szociális ellátórendszert megcsüngen és lefejni, ami van.” (Péter, Fidesz)

„Az a baj, hogy tényleg Németországba is, akik bementek menekültként, azok is most mit csinálnak? Semmit. Kapják a segílyt, plusz, hogy menekültként többet is kapnak, tehát innentől kezdve olyan a szociális ellátórendszer, hogy nem kell dolgozniuk és mégis kényelmesen meg fognak élni. Többet kap a segílyvel, mintha elmenne takarítónak.” (Nimród, Identitás Generáció)

Másfelől, elvértve találni olyan véleményeket is, amelyek gazdasági lehetőséget látnak a bevándorlásban, azaz baloldali interjúalanyaim esetleges befogadáspárti álláspontjait olykor gazdasági érvekkel is igyekeztek alátámasztani:

„Ugyanúgy megveszi hajnalban részegen az 1200 forintos gyrost a bevándorlótól, majd másnap reggel kijózanodik, és akkor meg ízé, meg a migráció. Egyszerűen nem tudjuk fenntartani azt az életszínvonalat, azt a gazdasági működtetést, mert egyfelől nem vagyunk hajlandóak megcsinálni olyan feladatokat, amiket ők meg tudnak tenni.” (Róbert, MSZP)

„Szerintem egyébként a migráció az nagyon fontos és jó, hogy ha van. Megfelelő oktatással, ellátással, különböző ösztönzőkkel a belépőkkel lehetne színesíteni az országunkat. Velük munkahelyeket is lehetne teremteni, és olyan munkahelyeket, amikből mondjuk hiány van ebben az országban. Én sokkal nagyobb lehetőséget látok, mint veszélyt.” (Imre, Momentum)

A jobboldali adatközlők bevándorlással kapcsolatos ellenérveiben időnként felbukkantak a romákkal kapcsolatos párhuzamok. Az alábbi vélemények jellemzően inkább a vidéki interjúalanyok esetében jöttek elő, ami bizonyítja, hogy Budapesten kívül sokkal elfogadottabb „cigányozni” még akkor is, ha egyébként politikusan az ember:

„Én úgy gondolom, hogy saját országunkon belül is van egy olyan kisebbségi réteg, aki már lassan a többség, hogy ők velük, alig tudunk megküzdeni.” (Éva, Fidesz)

„Tehát ezek az emberek, ezek primitívek sok szempontból, és az ilyen primitív emberek, én azt vettem észre, hogy csak úgy lehet bánni, hogy ők csak az erőszak nyelvén értenek. Volt már verekedésem cigányokkal, és ott is, hogyha kulturáltan próbált valamit, nem lehet, de odamegyek, és beleállok kémenyen, akkor megértik.” (Nimród, Identitás Generáció)

Releváns kérdés, hogy mennyire kapcsolódott össze a klímaváltozás és a bevándorlás témája az interjúalanyok által elmondottakban. Van példa a klímamigráció felelőlegességére (9-en említették) mind ellenzékiek, mind pedig kormánypártiak beszéltek erről, ugyanakkor nagyobb eséllyel kötötte össze valaki a két résztémát akkor, ha az átlagnál jobban aggódott a klímaváltozás miatt:

„Énnekem félelmem, vagy nem félelmem, de azt hiszem, hogy nyilván ez összefügg a globális klímakatasztrófával, hogy ez a népvándorlás egyre durvább lesz, és egy ponton túl az tényleg nagyon nehéz helyzetbe fogja tenni Európát.” (Ármin, párt nélküli, baloldal)

Módszertani szempontból lényeges kérdés, hogy az interjúalanyok döntő többsége nem „saját kútfőből” említette a migráció témáját, csak az arra vonatkozó képeknél, illetve irányított kérdéseknél került elő bevándorlás. Az interjúalanyok által elmondottakban egyértelműen a migráció szimbolikus dimenziója (kulturális elemek, életmód) az, ami dominált, és ez pártállástól és ideológiai pozíciótól függetlenül is érvényes. A jóléti sovinizmus elemei helyenként fellelhetők voltak, de teljesen elnyomták őket a szimbolikus dimenzió részletei, így szinte lehetetlen lenne szétszálazni azokat. A realiztikus dimenzió (a bevándorlók fizikai értelemben fenyegetők) csak ritkán jelenik meg az adatközlők elbeszéléseiben, ez alól kivételt képeznek a szélsőjobboldali interjúalanyok. Mindez alátámasztja azokat a korábbi kutatási eredményeket, amelyek szerint az iskolázatlanabb társadalmi csoportok esetében meghatározó inkább a félelem realiztikus dimenziója (migráns mint potenciális veszélyforrás, aki az életünket fenyegeti) (Sik–Simonovits–Szeitl 2016; Kovács 2020). Az interjúk során szerzett tapasztalatok megerősítették azt az alapvetést, hogy a bevándorlás még mindig sokkal fontosabb téma a fideszeseknek, mint az ellenzéki szavazóknak. Emellett a migrációs félelmeknek elsősorban az identitásalapú típusa jelenik meg, vagyis az adatközlők narratívája jórészt arról szól, hogy az európai (keresztény) identitásunkat veszélyeztetik az idegenek. Ez jól alátámasztja azt a megállapítást, miszerint a magyaroknak van egy alapfélelme arra nézve, hogy a magyar kultúra egyszer a semmibe vész. Ennek az alapfélelemnek azonban a szociális, jóléti vagy akár szakpolitikai vetületei nem vagy csak igen korlátozottan jelentek meg az elmondottakban.

Na, de hol marad a morál?

Releváns kérdés, hogyan bukkan elő a morális aspektus az interjúkban. Az empirikus anyagban található eredmények szépen összecsengenek a legfőbb szakirodalmi megállapításokkal. Ezek szerint a magukat baloldalinak valló interjúalanyok ténylegesen támogatóbbak voltak a migrációval kapcsolatban, és ez a támogató hajlam gyakran a gondoskodás morális dimenzióján nyugodott. Számos olyan érvelést hallgattam végig, amely legalább részben érintette azt az egyetemes álláspontot, miszerint alapvető emberi kötelességünk, hogy segítsünk az elesetteken:

„Nyilván az én személyes elképzelésemben például egy ilyen menekülthullám vagy egy népvándorlási folyamat, az óriási kihívás, nem is tudom, hogy most tudnék-e csípőből jó választ adni rá, de mindenképpen szerintem előtérbe kell helyezni az emberséget.” (Levente, párt nélküli, baloldal)

„Az első szempont, ami eszembe jut, hogy itt tulajdonképpen az emberi élet az, ami fontos, meg az, hogy ezek az emberek azért menekülnek a saját otthonukból, mert jött így, betarthatatlanná vált az élet, és nyilván ebből a jólétből, amit itt Európában csupán élvezünk, akkor így részt akarnak ők is.” (Nándor, Párbeszéd)

Másrészt a gondoskodás dimenziója megmutatkozik még azokban az empátiával telített mondatokban, amikor az adatközlők sajnálatukat fejezték ki (elsősorban a hajókkal menekülők láttán) a más országokból érkezők sorsa felett:

„A kerítés meg a hajón való utazások, ez is egy ilyen szomorú dolog, mert ott nagyon sokan meghaltak a hajókkal meg a kamionokon. Ez borzasztó, hogy családok, gyerekek, nők meg emberek így meghaltak.” (Emília, Momentum)

„[H]iszen mi nem a megoldást kerestük itthon sem, hanem egy egyébként ráadásul szimbolikusnak mondható kerítést húztunk fel, nem segítve azoknak az embereknek, akik valamiért menekülnek a saját hazájukból, mert egy olyan helyzetből jönnek, amit szerintem mi el sem tudunk képzelni.” (Miklós, MSZP)

Fontos azonban a fentiekkel kapcsolatban kiemelni azt is, hogy bár a gondoskodás dimenziója ténylegesen megjelent, nem vagy csak nagyon ritkán volt ez a domináns elem. Bár az interjúalanyok döntő többsége kiemelte, hogy valamilyen formában fontos segíteni a menekülteken, azonban csak viszonylag ritkán fordult elő, hogy a gondoskodás dimenzióját nem próbálták aztán meg valamiképpen racionalizálni az adatközlők:

„Ez azért nagyon kérdés, mert humanistaként természetesen minden emberen megpróbálnál segíteni, és ugye itt azon nagyon nehéz eldönteni, hogy mivel segítesz valójában. Merthogy azzal segítesz, hogy itt például a hajóról átsegíted őket, miközben tudatában vagy annak, hogy milyen emberkereskedelmi hálózatok folynak.” (Csongor, MSZP)

A szakirodalmi megállapítások a jobboldali interjúalanyok esetében is megerősítést nyertek. Az alábbi idézet remekül bemutatja a fentebbiekben részletezett kulturális érvelés mögött meghúzódó morális megfontolásokat:

„Szerintem az lenne az európai kultúrfölényünkből adódó kötelességünk, hogy segítsünk ezeknek az embereknek, de a hátszágokban. Tehát én azzal nem értek egyet, hogy boldog-boldogtalant beengednek bizonyos országok, teljesen átformálják a kulturális közösségeket. Ugye a multikulturalizmus

az szerintem egyáltalán nem működőképes, de viszont a humánus megköveteli, hogy segítsünk ezeknek az embereknek.” (Dénes, Második Reformkor Alapítvány)

A jobboldali adatközlőket illetően jól kirajzolódik, hogy esetükben a saját (helyi) közösségük (európai keresztény kultúra/ magyar kultúra) védelme fontosabb, mint hogy a menekültekről gondoskodjanak. Ez persze nem jelenti azt, hogy az adatközlők teljesen szívtelenek lennének (döntő többségük nagyon is igyekszik emberséges arcát is megmutatni), de a bevándorlók megsegítése csak másodlagos lehet saját közösségük tagjainak a megóvása mellett, azaz ők inkább azokról gondoskodnának, akik képesek magukat feláldozni a csoportért, vagyis, akik ténylegesen a saját csoportjuk részét képezik.

Migrációs narratíva = félelemnarratíva?

Összefoglalva az előzőekben leírtakat, a migrációs narratíva alapvetően két érzelmi struktúrán nyugodott.

Az első ténylegesen a veszélyekre hívja fel a figyelmet, és elsősorban a vélt vagy valós kulturális különbségeken alapuló félelmekre játszik rá. Ez a kulturális dimenzió pártállástól és ideológiai beállítottságtól függetlenül dominált az interjúalanyok megnyilatkozásaiban. A legfőbb különbség a jobboldaliak és baloldaliak között az volt, hogy míg a kormánypártiak és az ideológiai spektrum jobb oldalán elhelyezkedő interjúalanyok nehezen (vagy egyáltalán nem) látták elképzelhetőnek a kultúrák egymás mellett élését, addig a baloldaliak nem gondolták feltétlenül megoldhatatlannak ezt a kihívást. Mindemellett, míg a kormánypártiak esetében abszolút a kulturális dimenzió vált dominánssá, és legtöbbször potenciális veszélyként manifesztálódott a migráció, addig az ellenzékiek körében inkább csak egy jelentőségteljes részelemnek mondható, és viszonylag ritkán interpretálódik biztonsági kockázatként.

A második érzelmi struktúra a gondoskodás morális dimenzióján nyugszik. Az interjúalanyok döntő többsége együttérzést és sajnálatát fejezte ki a menekültekkel kapcsolatban, emellett kifejezésre jutatta, hogy emberi kötelességünk valamilyen módon segíteni nekik. A gondoskodás dimenziója hangsúlyosabban jelent meg a baloldali interjúalanyok körében, ugyanakkor elenyésző azoknak az interjúknak a száma, ahol említés szintjén sem bukkan elő a segítségnyújtás lehetősége.

Fontos szempont, hogy mivel Magyarország nem bevándorló ország, ezért az adatközlők narratívája nem lehet sajátélmény-központú, azaz leginkább csak politikusi narratívákat olvashatunk. Az interjúalanyok által elmondottakból fájóan hiányoznak a személyes történetek: mivel nincsenek igazán személyes tapasztalataik, ezért valójában csak a politikai gépezet által felépített kommunikációs elemeket tudják ismételtetni, de legalábbis mindenképpen azok válnak a referenciapontokká az elmondottakban. Nem arról van szó, hogy az interjúalanyok ne gondolkodnának, vagy ne lenne saját véleményük, de a narratívák nem lehetnek olyan színesek, mintha valódi találkozásokról szólnának. Emellett úgy gondolom, hogy sokszor emiatt is nélkülözik a nagyobb mértékű (akár pozitív, akár negatív) érzelmi bevonódást. Ezért is érdekes, amikor a résztvevők a cigánysággal kapcsolatos élményeiket hozzák fel példának, mert olyankor a bevándorlókkal kapcsolatos tapasztalataik hiányát is pótolják ilyen módon. A narratíva tehát legtöbbször pártalapú, amire általában ráépülnek személyes benyomások, néha-néha személyes élmények, de az adatközlők csak ritkán lépnek ki a pártpolitikai diskurzusból.

Az előbbiek szorosan összekapcsolódnak azzal az állítással is, miszerint a politikai érzelmek nagymértékben konstruáltak, és esetükben a kognitív dimenzió kerül előtérbe. A leginkább zsigeri érzelmi reakciókkal a magukat szélsőjobboldalinak valló interjúalanyok esetében találkoztam, míg többségében a politikai narratíva által konstruált érzelmek domináltak.

Úgy gondolom, hogy a fentebbiekben sikerült szemléltetnem azt, hogy tényleg túlzás volna azt állítani, hogy az ellenzékiek és a kormánypártiak egy platformra kerültek volna a bevándorlás kapcsán. A migrációt illetően valóban elmondható, hogy az nem szélsőségesen polarizált téma az adatközlők körében. A migrációt körülvevő két legfontosabb érzelmi összetevő (félelmek-veszélyek és gondoskodás-empátia) így jelen van mind a bal- és jobboldali interjúalanyok körében, azonban a hangsúlybeli eltolódások nagyok. A gondoskodás morális dimenziója és a kulturális különbségekből adódó félelmek narratívája mentén igyekeztek tehát az interjúalanyok egy valamelyest koherens narratívát felépíteni a számomra, és persze saját maguk számára is.

1. táblázat. Migrációs narratívák

Narratíva 1: Veszélyek, félelmek	Narratíva 2: Együttérzés, sajnálat
kulturális különbségeken alapuló félelmekre játszik rá domináns narratíva különbség: kormánypártiak esetében biztonsági kockázat, ellenzékiek esetében inkább megoldandó probléma	a gondoskodás morális dimenzióján alapuló narratíva a legtöbb esetben legalább említés szintjén megjelenik különbség: hangsúlyosabb a baloldali interjúalanyoknál

Klíma

„Szerintem az végtelenül abszurd, hogy léteznek zöldpártok. Vannak olyan pártok, akiknek az az identitásuk, hogy ők zöldek, mikor szerintem ez egy minimum minden létező pártnál, hogy ő zöld. Tehát nincs is más opció, hogy nem zöld.” (Dénes, Második Reformkor Alapítvány)

Arról lényegében teljes konszenzus uralkodott az interjúalanyok körében, hogy a klímaváltozás korunk egyik fontos kihívása, a többség azonban megoldandó problémaként és nem félelemként aposztrofálta a témát. Az egyetértés oka részben abban is keresendő, hogy a megkérdezettek döntő többsége a fiatalabb generációhoz tartozik, így az átlagnál jobban foglalkoztatja őket ez a téma. Másrészt úgy tűnik, hogy a magyar politikában egyszerűen nem „illik” klímatagodónak lenni. Ezt alátámasztják saját eredményeim is, mivel az összes megkérdezett közül csupán egyetlen személy volt, aki nyíltan klímatagodó véleményt közvetített. Ez egyben jól mutat egyfajta generációs szakadékot is, mivel ő volt a legidősebb interjúalanyom (59 éves). Emellett persze talákoztam egyéb, klímaszkeptikus megállapításokkal, de ezek nem tagadták a klímaváltozás tényét és számuk is elenyésző volt:

„Úgy mond a klímaváltozás az olyan, hogy valamennyire szkeptikus vagyok vele kapcsolatban, mert sokszor látom azt, hogy nyíltan hazudnak, tehát olyan dolgokat állítanak, ami nem igaz, vagy úgy kezelik a híreket. Tehát emlékszem, amikor megnéztem Al Gore filmjét, ugye, és azt állította, hogy 2012-re elolvad az Északi-sark, 2020 van. Köszöni szépen, jól van. Lehet, hogy olvadt, de nem olvadt el teljesen. És ameddig ilyen szintű hazugságok vannak az egyik oldalról, akkor én nagyon nehezen tudok feltétlen mindent elhinni.” (Nimród, Identitás Generáció)

Általánosságban elmondható, minél inkább balra helyezkedett el valaki az ideológiai skálán, annál nagyobb eséllyel volt hangsúlyos életében a zöldtéma/-aktivizmus, és annál inkább volt számára „átpolitizált” is a kérdéskör. Másrészt, minél inkább konzervatív álláspontot képviselt valaki, annál nagyobb eséllyel hangsúlyozta a helyi közösségek/kisközösségek/civil kezdeményezések szerepét a téma kapcsán. Extrém állás-

pontokkal azonban csak nagyon ritkán találkoztam, alapvetően általános érdeklődés vette körül a témát, és leginkább az adott élethelyzettől/ társadalmi háttértől függött, hogy ki mennyire és hogyan vonódott bele a zöldkérdésekbe.

Mérsékelt szorongók

A zöldgondolat – nem meglepő módon – leginkább a Párbeszéd és az LMP felé elkötelezett interjúalanyok körében dominált. Esetükben sokszor valódi identitás-elem volt zöldnek lenni, és a klímaszorongás jelensége is felbukkant, illetve ők használták a legtöbbször a klímaszorongás, klímakatasztrófa szavakat. Emellett ők voltak azok az interjúalanyok, akik irányított kérdések nélkül beszéltek a zöldtémákról. Érdekesség, hogy míg a Párbeszédes interjúalanyok sokkal „érzelmesebb” módon közelítették meg a témát, addig az LMP-seknél inkább a racionális, szakpolitikai megközelítési mód volt a hangsúlyosabb:

„[É]n emlékszem, hogy amikor én magam, tehát hogy egyre jobban szembesültem egyre több ilyen környezeti problémával, és ez nem is az egyetem alatt volt, hanem még az egyetem után. Volt egy időszak, amikor konkrétan depis voltam. Annyira nyomasztó volt. Tehát az nyilván nem jó, ha letargiába döntjük az embereket, és akkor mindenki fel akarja vágni az ereit, ez nem visz sehova. De ettől még lehet róla ügyesebben többet beszélni.” (Natália, Párbeszéd)

„Hát aggodalommal, nyilván aggodalommal tölt el, hogy az egész politikai helyzet, meg a klímaváltozás, de én nem mondanám magam ilyen klímaszorongónak. Szóval látom, hogy mi a helyzet, meg valószínűleg mi fog bekövetkezni, de ettől most nem fogok szorongani. Mindent meg kell tenni, hogy tompítsuk, de én nem vagyok egy ilyen nagyon rettegő típus.” (Edvin, LMP)

Mivel a zöldkérdés nem megosztó téma Magyarországon, így nagyobb ellenzéki-kormánypárti törésvonal sem volt tapasztalható a vélemények tekintetében. Ez alól fontos kivételt képez, hogy a jobboldali (és elsősorban a kormánypárti) interjúalanyok sok esetben kritikával illették a baloldali zöldpolitikát/ radikális véleményeket és a zöldaktivizmust. Erre jó példa, hogy az egyik interjúalany elmesélte, hogy őt gyerekkorától kezdve zöldnek nevelték, de amikor kamaszkorában találkozott a zöldaktivizmussal, az olyan szintű ellenállást váltott ki belőle, hogy sokszor legszívesebben azt is letagadta volna, hogy a családjuk szelektíven gyűjti a szemetet. Egy másik interjúalany arra panaszkodott, hogy képtelenség megtalálni az arany középutat a témában:

„Vagy az apokalipszis, vagy minden zöld. Nincs harmadik út, nem tudunk másban, csak végletekben gondolkodni.” (Károly, párt nélküli, jobboldali)

Előkerült a téma „univerzális” jellege, a jobboldali adatközlők egy része éppen az hangsúlyozta, hogy a zöldtémának nem kellene jobb- vagy baloldali politikának lennie:

„Én ezt is egy problémának látom, de nem gondolkodom baloldali módon. Nem hiszem, hogy ez bal vagy jobboldali téma.” (Sándor, párt nélküli, jobboldali)

„Zöldnek lenni nem politika, hanem az embertől elvárható magatartásmód.” (Dénes, Második Reformkor Alapítvány)

Emellett többen is ellenérzésüket fejezték ki a klímapiánik jelenségével kapcsolatban, és klímahisztiként aposztrofálták azt:

„A klímahisztia nincs jelen, csak abban a kis mintacsoportban, akik itt élnek a körúton belül.” (Vince, Fidesz)

„A kormány nem ijesztget ezzel a témával, egész egyszerűen azért nem, mert az emberek nem klímarettegnak” (Előd, Fidesz)

„A klímapánik annyira meghökkentő dolog számomra [hogyan létezik].” (Károly, párt nélküli, jobboldali)

„Ez egy generációs probléma. A fiatalok közül sokan túltolják. Abból a szempontból, hogy ők már tényleg apokalipszist, meg Armageddont vizionálnak.” (Csaba, Jobbik)

Nem annyira hangsúlyosan, de megjelent egyfajta életmódkritika is a jobboldali elköteleződésűek részéről:

„Nem úgy, mint az elvadult vegánok.” (Ágnes, Fidesz)

„Felső középosztálybeli nők szórakozása.” (Ráhel, Jobbik)

Az előbbieket jól illeszkedik abba a Fidesz narratívába, miszerint a „klímалobbi” egy olyan liberális, kozmopolita koncepció, amely olyan értékek terjesztésével és elfogadtatásával próbálkozik, amelyeknek egyszerűen nincs helye a magyar társadalomban. Mindez egyébként jól megfeleltethető annak az ideológiai érvelésnek is, amelyet a jobboldali populista pártok alkalmaznak zöldszepticismusok bizonyítására. A kormánypártiak egyébként sokkal szívesebben foglalkoztak meg bármilyen kritikával a kormánnyal szemben a zöldtémában, mint a migrációval kapcsolatban. Sokszor úgy tűnik, hogy valójában nem is a zöldkérdéshez kapcsolódó radikálisabb szakpolitikai álláspontok zavarták őket, hanem a szélsőségesebb érzelmi megnyilvánulások, a téma hiszterizálása, azaz: ők nem a klímaváltozáson, hanem magán a klímászorongáson szoronganak.

Az, hogy a klímászorongás csak mérsékelten jellemezte az interjúalanyokat, részben azzal is magyarázható, hogy elmaradt a generációs hatás. A Publicus Research 2022-ben publikált reprezentatív felmérése alapján a magyar fiatalok (13–25 éves korosztály) mintegy 90%-a szorong valamiképpen, 33%-a pedig erősen szorong a klímaváltozás miatt. Bár interjúalanyaim többsége a fiatalabb generációból került ki, döntő többségük a 20-as éveik második felében, illetve 30-as éveikben járt. Valószínűleg sikerült pont azt a generációt elkapnom, akiket bár foglalkoztat a téma, mély érzelmi bevonódást kevésbé élnek át.

Egyébként minél fiatalabb volt valaki az interjúalanyok közül, annál nagyobb eséllyel beszélt érzelmekkel a klímaváltozásról, és bár nem hangsúlyosan, de azért megjelentek a generációs különbségek is, csak nem a klímászorongás dimenziójában. A klímászorongás mellett ugyanis a harag és a düh volt a leggyakrabban tapasztalt érzés az interjúalanyok körében. A fiatalok egy része dühös volt az idősebb generációra annak közömbössége miatt, és haragudott a regnáló politikai elitre, mert az nem tesz eleget klímaváltozás ellen. Mindemellett reménytelen álláspontok is megjelentek a fiatalok környezettudatosságát és aktivizmusát illetően:

„Az öregek szerintem már elengedték ezt a témát. Már csak szarnak bele.” (Bence, Jobbik)

„Én bizakodó vagyok most, megmondom őszintén, én bizakodó vagyok, mert azt látom, hogy jön egy következő, akár választási generáció úgymond a politikába, majd a legközelebbi választásokon már azok is szavazhatnak majd, akik körülbelül 2004 környékén, 2004 áprilisa előtt születtek, és azt gondolom, hogy mi már abban nővünk föl, hogy ezzel a kérdéssel, ha nem is feltétlenül a magyar politika, de úgy a világ közléte aktívan foglalkozik, és emiatt nagyon nagy kihatással van ránk. [...] Én ezt látom. Én bizakodó vagyok, így egy szóban bizakodó, reménykedő.” (Szilárd, Jobbik)

„Engem nagyon sokszor a düh, meg mélységesen felháborít egyébként, ahogy a környezetvédelemhez nyúl a kormány vagy, ahogy éppen nem nyúl. Sok esetben inkább nem nyúl, mert azt érzem.” (Bálint, Jobbik)

Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!

Dominánsan jelen volt a konzervatív zöldgondolat hangsúlyozása is a kormánypárti és jobboldali érzelmű interjúalanyok körében, amely szerint a zöldpolitika elsősorban a helyi, civil kezdeményezések által valósulhat meg. Az interjúalanyok leginkább azon a véleményen voltak, hogy mindenki a saját háza körül sepreghessen, és akkor a világ is rendben működik majd. Mindez jól beleilleszkedik a szakirodalom azon megállapításába, hogy a jobboldaliakat jobban megéri a tisztaság morális dimenziója, emellett a jobboldaliak inkább állnak ki a helyi közösségek/ helyi értékek védelme mellett. Ezzel szemben a baloldaliak inkább az univerzális megközelítés hívei, emellett jobban hisznek az egyéni cselekvés erejében:

„Nagyon lokálisan kell gondolkodni ilyen dolgokban. A Fidelitas évente többször szervez szemétszedést. Lehet azt, amit a ballibok csinálnak, hogy felvonulgatunk Greta Thunberggel, fákat ölelgetve, de sokkal járhatóbb út az, hogy lemegyünk 30-an, összeszedjük a szemetet és van egy környezet, ahol az adott emberek látják, hogy baszki tegnap itt még szemétkupac volt és most nincs. Milyen jó! Sokkal kellemesebb ránézni a tájra! Szerintem ez egy igen járható dolog.” (Sándor, párt nélküli, jobboldali)

„Ez szerintem még egy nagyon másik fontos dolog, hogy nem a világot kell megváltoztatni a fotelből, hanem csak a körülötted lévő három utcát. Tehát, hogyha mindenki a környezetével foglalkozna lokálisan, akkor sokkal könnyebb lenne, és akkor egyáltalán nem lehetetlen dolog lenne.” (András, Jobbik)

„Én nyilván egyedüli emberként, ha csak nem leszek ENSZ-főtitkár, vagy az ENSZ bizonyos tanácsának tagja, akkor nem tudok összvilági megoldásokat találni. Nekem sokkal megnyugtatóbb az a válasz, hogy mondjuk Gyöngyösön kupakgyűjtést szervezünk, komposztálunk, csinálunk egy-kettő dolgot, amivel már közvetlen környezetünkben is változást eszközölünk.” (Károly, párt nélküli, jobboldali)

A fentiek mellett, a morális dimenzió belüli legfőbb különbség a jobb- és baloldaliak között leginkább az volt, hogy az emberi felelősség szempontjából máshová tették a hangsúlyt. A baloldaliak sem vitatták a döntéshozók és vállalatok szerepét a témával kapcsolatban, de hajlamosabbak voltak az egyes embert is hibáztatni a klímaváltozás jelenségéért. Ezzel szemben a jobboldaliak inkább felmentették az egyént a felelősségvállalás alól és azon a véleményen voltak, hogy az egyéni lépések sorozatával nemigen lehet megmenteni a világot:

„Itt sokkal inkább a cégeknek kéne tenni. Kevésbé múlik rajtunk. Azokat a dolgokat próbálják, hogy költözzünk kis házakba. Ne használjunk autót. A mi életünket változtassuk meg. Míg azok az óriásvállalatok, amik a szemetet termelik, azokkal nem kell semmit tenni.” (Péter, Fidesz)

„Tehát, hogy nekem abban van egy külön élményem, hogy nem vagyok hajlandó szorongani, megváltoztatni olyan szinten az életemet, mint amennyire egyes emberek, mert szerintem ez nem rajtunk múlik.” (Sándor, párt nélküli, jobboldali)

„Meg talán az, hogy a baloldal a zöldkérdést, azt úgy kezeli, hogy az ember ellen, kizárólag a természet részére, addig a jobboldal számára az emberért védjük meg a természetet, és ez a mentalitásbeli különbség, ami kiütözik szerintem a politikai programokban is.” (Nimród, Identitás Generáció)

Szakpolitikai narratíva életmódelemekkel

Összesítve az elmondottakat, a klímaváltozás témáját illetően kevesebb érzelmi megnyilvánulást tapasztaltam, mint a bevándorlás kapcsán. Lényegében teljes konszenzus uralkodott az interjúalanyok körében arról, hogy a klímaváltozás korunk egyik legfontosabb kihívása, nagyobb érzelmi bevonódás azonban nem igazán jellemezte az adatközlőket. Leginkább a szakpolitikai narratíva volt gyakori: a téma kurrens és akut jellege miatt az interjúalanyok valószínűleg igyekeztek megmutatni, hogy valóban jártasak a zöldkérdésekben. Az adatközlők többsége azt érezhette, hogy egyszerűen „muszáj” hozzáértően megnyilvánulnia a témában, így rengeteg szakpolitikai elemzést hallgattam végig a megújuló és nem megújuló energiaforrásokról, valamint az atomenergia szükségességéről. Emellett azonban azt is el kell ismerni, hogy pártállástól és ideológiai irányultságtól függetlenül, az adatközlők többsége tényleg nagyon informáltak és érdeklődőnek mutatkozott a zöldpolitika kérdéseiben. A legfontosabb különbség a kormánypártiak és az ellenzékiek között abban mutatkozott meg, hogy a Fideszes interjúalanyok (és ugyanúgy a jobboldaliak, csak kevésbé karakteresen) nagy eséllyel fogalmaztak meg negatív véleményt a zöldpolitikát/ zöldaktivizmust illetően, mindez sokszor egyébként egyfajta életmódkritikában kristályosodott ki (elvadult vegánok).

Ezzel együtt, bár túlzás lenne azt állítani, hogy nem volt jelen a klímaszorongás a vizsgált csoportban, de a megkérdezettek döntő többsége nem klímaszorongott, még akkor sem, ha egyébként fontosak neki a zöldügyek, és prioritásként kezeli a klímaváltozás témáját. A másik, jól kimutatható érzelmi struktúra a harag köré szerveződött és elsősorban generációs jellege volt, de ez az érzelem szintén csak kevésbé vált dominánssá az interjúk során.

A téma morális aspektusát vizsgálva, az a következtetés vonható le, hogy közelről sem vált jellemzővé a klímaváltozás „túl-moralizálása.” A morális dimenzió egyrészt a kinek a felelőssége kérdés körül összpontosult, másrészt pedig a jobboldali adatközlők esetében ismételt a helyi közösségek védelmében és egyben cselekvőképességének hangsúlyozásában nyilvánult meg.

Végül, de nem utolsósorban a zöld gondolkodásmódnak határozottan van egy életmódot alakító és identitást konstruáló szerepe. Az adatközlők szakpolitikai narratíváját helyenként személyes történetek színezték elsősorban arról, hogy az interjúalanyok milyen kisebb-nagyobb lépéseket tettek a zöldülés irányába. A személyes szint ugyanakkor nem vált dominánssá, mert az interjúalanyok hajlamosak voltak inkább a politikusi diskurzusban maradni. Ezzel együtt a témát illetően kevésbé volt érezhető a konstruáltság, és kevésbé volt átpolitizált a kérdés, mint amit a bevándorlás kapcsán tapasztaltam.

KÖVETKEZTETÉSEK

Ebben az írásban elsősorban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az egyének milyen szubjektív jelentéssel ruházzák fel a vizsgálat tárgyát, azaz hogyan mozognak a migrációt és klímaváltozást körülvevő érzelmi spektrumon, emellett milyen (félelem)narratívákat kapcsolnak ezekhez a fogalmakhoz.

Megállapítható, hogy a kutatás két fő témáját tekintve csak igen ritkán mutatkoznak szélsőségebb ideológiai álláspontok a megkérdezettek között. A különböző politikai preferenciák sokasága eredetileg inkább egyféle amorf alakzat formájában jelenne meg, és semmiképpen sem két, jól elkülöníthető tömbként vagy halmazként. Valójában a két politikai tábor véleménye nagyon sok ponton találkozik egymással. Véleménykülönbségek természetesen léteznek, hol kisebbek, hol nagyobbak. A különböző politikai témák önmagukban azonban valószínűleg sokkal kevésbé megosztók, a meggyőződésbeli különbségek pedig egyáltalán nem annyira hatalmasak, mint ahogyan azt esetleg a mindennapokban észleljük.

Fontos kiemelni, hogy a migráció témáját határozottan erősebb érzelmi bevonódás jellemezte, mint a klímaváltozásét. Természetesen itt nem mehetünk el amellett a tényező mellett, hogy a bevándorlás jelenségére egy hosszú ideig tartó politikai kampány (valódi félelemkampány) épült, míg a klímaváltozás egy sokkal kevésbé átpolitizált téma, amely egyelőre még nem vált a kormányzati vagy ellenzéki propaganda áldozatává. Az előbbieket miatt a migrációs félelmekre sokkal inkább jellemző, hogy konstruáltak, csoportszinten is megjelenő politikai érzelmek, mint a klímaszorongásra. Az „együtt félni a migránsoktól” jelensége annyira erős identitásformáló erőként működik a kormánypárti oldalon, hogy bár az interjúk nem a félelemkampány közepén készültek, hanem minimum két évvel azután, annak a hatása így is kimutatható, mivel a fideszes félelemblokk maradandó nyomot hagyott a választókban. A migrációs félelmek azért is elsősorban politikaiak és csoportosak, mivel a személyes történetek szinte teljesen hiányoznak az interjúalanyok narratíváiból. A klímaszorongás ezzel szemben inkább egyéni szinten jelent meg, és kevésbé vált a politika által konstruált érzelemmé.

Ezzel egyidejűleg a zöldgondolatnak is van természetesen identitást alakító hatása, ez azonban talán még kevésbé vált politikaiává magyar kontextusban. Ez az identitás ugyanis sokkal „hétköznapiabb”: zöldnek lenni a mindennapok szintjén meghozott apró döntések sorozataként képzelhető el, azaz életmódot alakító hatással rendelkezik. A migrációs félelmek befolyása ezzel éppen ellentétes: azok leginkább egyféle „életmódféltésenként” jelennek meg, és konzerválni akarják a jól megszokott dolgokat.

Az előbbiekkal összhangban, a migráció témája sokkal inkább ideológiai síkon mozgott, az interjúkban a kulturális érvelés narratívája vált dominánssá, így ezekből lényegében teljesen hiányzott a szakpolitikai dimenzió. Ezzel szemben a klímaváltozás témáját illetően éppen a szakpolitikai narratíva vált hangsúlyossá, és sokkal kevésbé voltak jelen az ideológikus elemek az interjúkban. Az interjúalanyok többsége „szakpolitikusként” vett részt a beszélgetésben, míg a migráció esetében inkább „politikusként” viselkedtek az adatközlők. Ezzel együtt pedig a migráció és az ahhoz kapcsolódó félelmek nagyobb mértékű politikai állásfoglalást jelentettek, mint a klímaváltozással kapcsolatos álláspontok.

A vizsgált érzelmek morális dimenziójára tekintve az empirikus eredmények jól összekapcsolhatók a szakirodalmi megállapításokkal, azaz azt mondhatjuk, hogy mindkét témát illetően a baloldaliak inkább univerzálisan gondolkodnak, míg a jobboldaliak pedig lokálisan. A politikai spektrum jobb oldalán elhelyezkedő interjúalanyok inkább a helyi közösségeket védnek (elsősorban a migráció kapcsán), és ugyanígy a helyi

közösségekben látják a megoldást is a klímaváltozást illetően is. Ezzel szemben a baloldaliak inkább az uni-
verzális megközelítés hívei, és hajlamosak az egyénre helyezni a hangsúlyt. Ezzel összhangban a baloldaliak
inkább vannak azon az állásponton, hogy alapvető emberi kötelességünk segíteni (a menekülteken), és igen-
is az egyéneken is múlik a klímaváltozás sorsa.

Ezen a ponton nem mehetünk el amellett, hogy szót ejtsünk magáról a beszédhelyzetről. A minta ösz-
szetételéből is adódik, mivel az interjúalanyok nagy része magasan képzett fiatal volt, hogy egyfajta elemzői
attitűd dominált, vagyis az adatközlők döntő többsége, úgy vélem, hogy tudatosan törekedett arra, hogy
ne fekete-fehér világgépet közvetítsen az irányomba. Emellett az anonimitás révén, illetve annak hatására,
hogy szociológiai mélyinterjúról volt szó, az interjúalanyok lehetőséget kaptak arra, hogy elsősorban „szak-
értőként” nyilatkozzanak. Természetesen ezzel együtt azt is fontos belátni, hogy mivel a kutatás nem rep-
rezentatív, ezért az eredmények nem általánosíthatóak a jobb- és baloldaliak gondolkodásmódját illetően.
Feltételezhetjük, hogy a „hétköznapi ember” kevésbé gondolkodik árnyaltan az általam vizsgált kérdésekről.
Emellett az is hozzájárulhatott a politikailag enyhébben polarizált képhez, hogy viszonylag kevés (10) kor-
mánpárti interjúalanyom volt. A kvalitatív kutatások sajátosságának megfelelően eredményeim nem ál-
talánosíthatóak a magyar jobb- és baloldali gondolkodásmód tekintetében, azonban ezek az eredmények
rámutathatnak azokra a sajátosságokra a két vizsgált témával kapcsolatban, melyek e gondolkodásmódokat
jellemzik.

Végül, de nem utolsósorban néhány módszertani tanulság is levonható elsősorban azzal kapcsolatban,
hogy mit adott hozzá az empirikus anyaghoz a projektív technikák alkalmazása. A módszer elősegítette, hogy
a válaszadók kellemesen és komfortosan érezzék magukat az interjúfolyamat során. Az interjúalanyok több-
ségéből könnyen előhívható volt a játékos ember, és az interjú második részét már inkább játékként, mint
megoldandó feladatként képzelték el. Ugyanakkor az is igaz, hogy egyes adatközlők feszültté váltak a szokat-
lan helyzet láttán, és nehezen hitték el, hogy itt tényleg nincsenek jó vagy rossz válaszok. Nyilván a személyi-
ségi típus nagyban befolyásolja azt, hogy egyes emberek mennyire tudnak feloldódni a kreatívabb feladatok
során: ami az egyik interjúalanynál remekül működik, az lehetséges, hogy a másiknál minden jó szándék
ellenére is kudarcba fullad.

Az általam használt módszer azt a célt is szolgálja, hogy általa legyőzzük a kommunikációs akadályokat,
és az interjúalanyok kibújjanak a társadalmi elvárások alól. Ezt nem biztos, hogy minden esetben sikerült
elérnem a képi anyag segítségével, ami persze annak is köszönhető, hogy a vizsgált témák (migráció és
klímaváltozás), bár különböző mértékben, de politikai szempontból terheltek. A képeknek köszönhetően
azonban egy kicsit „összezavartam” az interjúalanyokat: így, ha nem is társadalmi elvárásoktól mentesen
nyilatkoztak, de mégiscsak azt mondták, ami először eszükbe jutott az adott témáról. Tehát ha tartalmilag
nem is teljesen eltérő, mégiscsak zsigeribb és őszintébb válaszok születtek, mint egy strukturáltabb interjú
technika esetében.

Habár a tanulmány legfőbb eredményei jól beilleszkednek a magyar politikára vonatkozó fontosabb szak-
irodalmi megállapítások közé, reményeim szerint kvalitatív kutatásom és az itt tárgyalt eredmények hozzá-
járulnak ahhoz, hogy árnyaltabban és színesebben lássuk azokat. Természetesen sok, egyéb félelemtípus is
felbukkant az interjúalanyok által elmondottakban, azonban ezek bemutatására egy másik tanulmányban
vállalkozom majd.

HIVATKOZÁSOK

- Altemeyer, R. A. (1998) The other “authoritarian personality.” *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47–91.
- Altheide, L. D. (2002) *Creating Fear. News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine De Gruyter.
- Bandura, A. (1991) Social Cognitive Theory of Self-Regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 248–287. [http://dx.doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90022-L](http://dx.doi.org/10.1016/0749-5978(91)90022-L).
- Bíró-Nagy A. – Laki G. – Szászi Á. (2021) *Szorogások és félelmek Magyarországon*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.
- Bíró-Nagy A. (2019) Párhuzamos valóságok: a demokrácia minőségének percepciója Magyarországon. In Böcskei B – Szabó A. (szerk.) *Hibrid rezsimek: A politikatudomány X-aktái*. Budapest: Napvilág –MTA TK PTI. 59–76.
- Bleiker, R. – Hutchison, E. (2018) Methods and Methodologies for the Study of Emotions in World Politics. In Clément, M. – Sangar, E. (szerk.) *Researching Emotions in International Relations*. London: Palgrave Macmillan, 325–342.
- Boros T. – Laki G. (2018) *A magyar rémálom. Milyen félelmek élnek a magyar társadalomban?* Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.
- Capstick, S. – Whitmarsh, L. – Poortinga, W. – Pidgeon, N. – Upham, P. (2014) International trends in public perceptions of climate change over the past quarter century: Erratum. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 6(1), 35–61. <http://dx.doi.org/10.1002/wcc.321>
- de Moor, J. – Uba, K. – Wahlström, M. – Wennerhag, M. – De Vydt, M. – Lorenzini, J. (2020) *Protest for a future II: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays for Future climate protests on 20-27 September, 2019, in 19 cities around the world*. Stockholm: Södertörn University, <http://dx.doi.org/10.17605/OSF.IO/ASRUW>
- Demertzis, N. (2013) Political emotions. In Nesbitt-Larking, P. – Kinnvall, C. – Capelos, T. (szerk.) *The Palgrave Handbook Of Global Political Psychology*. Basing-stoke: Palgrave Macmillan, 223–241. <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-137-29118-9>.
- Dodds, J. (2021) The psychology of climate anxiety. *BJPsych Bulletin*, 45, 222–226. <http://dx.doi.org/10.1192/bjb.2021.18>. 222–226.
- Fitz, G. – Mackert, J. – Turner, B. (szerk.) (2018) *Populism and the Crisis of Democracy: Volume 3: Migration, Gender and Religion* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315108056>.
- Flecker, J. – Hentges, G. – Balazs, G. (2007) Potentials of political subjectivity and the various approaches to the extreme right: Findings of qualitative research. In Flecker, J (szerk.) *Changing Working Life and the Appeal of the Extreme Right*. Aldershot: Ashgate, 35–62.
- Frijda, N. H. (2007) *The laws of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Füredi, F. (1997) *Culture of Fear: Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London: Continuum.
- Füredi, F. (2005) *Politics of Fear: Beyond Left and Right*. London: Continuum.
- Gerő M. – Mikola B. (2020) *A korrupcióérzékelés két arca: A hétköznapi és az állami szintű korrupció észlelésének legfontosabb meghatározói*. Transparency International Magyarország, Társadalomtudományi Kutatóközpont. Hozzáférhető: <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2020/05/Ger%C5%91-Mikola-2020-A-korrupci%C3%B3%C3%A9r-z%C3%A9kel%C3%A9s-k%C3%A9t-arca.pdf> [Letöltve: 2024-04-16]
- Gerő M. – Sik E. (2022) „Már nyomni sem kell” – a morális pánikgomb és a 2022. évi választás In Böcskei B. – Szabó A. (szerk.) *Az állandóság változása. Parlamenti választás 2022*. Budapest: Gondolat – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 65–86.
- Giddens, A. (2015) The Politics of Climate Change. *Policy & Politics*. 43(2), 155–162. <http://dx.doi.org/10.1332/030557315X14290856538163>.
- Glassner, B. (1999) *The culture of fear: why Americans are afraid of the wrong things*. New York: Basic Books.
- Goodwin, J. – Jasper, J. M. – Polletta, F. (2001) (szerk.) *Passionate politics: Emotions and social movements*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226304007.001.0001>.
- Greer, J.M. (2016) *Dark Age America: Climate Change, Cultural Collapse, and the Hard Future Ahead*. New Society Publishers.
- Gubrium, J. F. – Holstein, J. A. (2013) Aktív interjúkészítés. In Bodor P. (szerk.) *Szavak, képek, jelentés. Kvalitatív kutatási olvasókönyv*. Budapest: L’Harmattan, 117–139.
- Habermas, T. (2018) *Emotion and Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781139424615>
- Haidt, J. (2003) The moral emotions. In Davidson, R. J. – Scherer, K. R. – Goldsmith, H. H. (szerk.) *Handbook of affective sciences*. New York: Oxford University Press, 852–870.

- Horváth D. – Mitev A. (2015) *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest: Alinea.
- Inglehart, R. – Norris, P. (2017) Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. *Perspectives on Politics*, 15(2), 443–454. <https://doi.org/10.1017/S1537592717000111>.
- Janky B. (2020) Elit diskurzus, politikai identitás és polarizáció Magyarországon. In Kolosi T. – Szelényi I. – Tóth I. G. (szerk.) *Társadalmi Riport 2020*. Budapest: Társi Zrt. 462–477.
- Jasper, J. M. (2006) Emotions and the Microfoundations of Politics: Rethinking Ends and Means. In Clarke, S. – Hoggett, P. – Thompson, S. (szerk.) *Emotion, Politics and Society*. London: Palgrave Macmillan. 14–40. <https://doi.org/10.1057/9780230627895>.
- Jeffries, E. (2017) Nationalist advance. *Nature: Climate Change*, 7, 469–471. <https://doi.org/10.1038/nclimate3334>.
- Jost, J. T. (2006) The End of the End of Ideology. *American Psychologist*, 61(7), 651–670. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.61.7.651>.
- Jost, J. T. – Glaser, J. – Kruglanski, A. W. – Sulloway, F. (2003a) A politikai konzervativizmus mint motivált társas megismerés. In Jost, J. T. (szerk.) *Önalávetés a társadalomban: a rendszerigazolás pszichológiája*. Budapest: Osiris. 525–615.
- Jost, J. T. – Glaser, J. – Kruglanski, A. W. – Sulloway, F. (2003b) Exceptions that prove the rule: Using a theory of motivated social cognition to account for ideological incongruities and political anomalies. *Psychological Bulletin*, 129, 383–393. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.383>.
- Kanai, R. – Feilden, T. – Firth, C. – Rees, G. (2011) Political Orientations Are Correlated with Brain Structure in Young Adults. *Current Biology*, 21(8), 677–680. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cub.2011.03.017>.
- Kinnvall, C. (2013) Trauma and the Politics of Fear: Europe at the Crossroads. In Demertzis, N. (szerk.) *Emotions in Politics. The Affect Dimension in Political Tension*. New York: Palgrave Macmillan, 143–166. <https://doi.org/10.1057/9781137025661>.
- Kiss B. (2013) Érzelmek és politikatudomány. *Politikatudományi Szemle*, 22(3), 7–28.
- Kiss B. – Szabó G. – Antal A. (2014) Politikai nagygyűlések mint interakciós rituálék: (2013. október 23. a Hősök terén, a Deák téren és a Műgyetem előtt). *Politikatudományi Szemle*, 23(2), 7–29.
- Kmetty Z. (2018) Incumbent party support and perceptions of corruption – an experimental study. *Szociológiai Szemle*, 28(4), 152–165. <http://dx.doi.org/10.51624/SzocSzemle.2018.4.7>.
- Kovács B. (2020) „(...) mindenki külföldre fog menni vagy messzebb.” (E)migrációs félelmek Ózd városában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 10(2), 27–52. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.2.27>.
- Kristóf L. (2019) Szelekció, defenzivitás, pozicionalitás. Az elitkutatás módszertani problémáiról Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kutatásának módszertani problémáiról. *Politikatudományi Szemle*, 28(2), 37–58. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2019.2.37>
- Marek B. (2022) Mennyire hatásos a Thunberg-jelenség? Kutatás a környezetvédelmi meggyőzésről és meggyőzhetőségről. In Mikecz D. – Oross D. (szerk.) *Éghajlatváltozás és politika. Attitűdök, tünetek, reakciók*. Budapest: Napvilág, 111–135.
- McCright, A. – Dunlap, R. (2011) The Politicization Of Climate Change And Polarization In The American Public's Views Of Global Warming, 2001-2010. *The Sociological Quarterly*, 52, 155–194. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1533-8525.2011.01198.x>.
- McEvoy, J. (2006) Elite Interviewing in a Divided Society: Lessons from Northern Ireland. *Politics*, 26(3), 184–191. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9256.2006.00267.x>.
- Melegh A. (2023) *The Migration Turn and Eastern Europe. A Global Historical Sociological Analysis*. London Borough of Camden: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-14294-9>.
- Mikecz D. – Böcskei B. – Vasali Z. (2022) A magyar jobboldal (ellen)keretei a klímaválságra és-mozgalomra. In Mikecz D. – Oross D. (szerk.) *Éghajlatváltozás és politika. Attitűdök, tünetek, reakciók*. Budapest: Napvilág. 158–181.
- Mudde, C. (2019) *The Far Right Today*. Cambridge: Polity.
- Oatley, K. (2011) *Such Stuff as Dreams: The Psychology of Fiction*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Patkós V. (2019) *Szekértáborharc: Eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont – Napvilág.
- Patkós V. – Farkas E. (2012) Boldogíthat-e a politika? A kormánypártra szavazás hatása az egyéni boldogságra. *Politikatudományi Szemle*, 21(3), 145–167.
- Patkós V. – Farkas E. (2020) Boldogok a kormánypártiak: A kormánypárthoz kötődés és a boldogság összefüggése Európában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 10 (4), 1–22. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.4.1>
- Pettenger, M. (2007) *The Social Construction of Climate Change: Power, Knowledge, Norms, Discourses*. London: Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9781315552842>.

- Publicus Research (2022) A magyar fiatalok 90%-a szorong a klímaváltozás miatt. *publicus.hu*, Elérhető: <https://publicus.hu/blog/a-magyar-fiatalok-90-szazaleka-szorong-a-klimavaltozas-miatt/>. [Letöltve: 2022-07-05].
- Rákos A. D. (2022) Klímaaktivizmus: az új közellenség? Zöldmozgalmak a magyar kormányközeli sajtó szemszögéből. In Mikecz D. – Oross D. (szerk.) *Éghajlatváltozás és politika. Attitűdök, tüntetők, reakciók*. Budapest: Napvilág. 135–157.
- RÉGENS Szoftver 2021, *Alrite 2021*, beszédfelismerő program. Budapest: RÉGENS Szoftver.
- Rimé, B. (2009) Emotion Elicits the Social Sharing of Emotion: Theory and Empirical Review. *Emotion Review*. 1, 60–85. <https://doi.org/10.1177/1754073908097189>.
- Rydgren, J. (2007) The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33(1), 241–262. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131752>.
- Schlag, G. (2018) Moving Images and the Politics of Pity: A Multilevel Approach to the Interpretation of Images and Emotions. In Clément, M. – Sangar, E. (szerk.) *Researching Emotions in International Relations*. London: Palgrave Macmillan, 209–230. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-65575-8>.
- Schweder, R. A. – Haidt, J. – Horton, R. – Joseph, C. (2008) The Cultural Psychology of the Emotions. In Lewis, M. – Haviland-Jones, J. – Feldman Barrett, L. (szerk.) *Handbook of Emotions* (Third Edition). London: The Guilford Press. 409–428.
- Shehaj, A. – Shin, A. J. – Inglehart, R. (2021) Immigration and right-wing populism: An origin story. *Party Politics*, 27(2), 282–293. <https://doi.org/10.1177/1354068819849888>.
- Sik E. – Simonovits B. – Szeitl B. (2016) Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. *REGIO*, 24(2), 81–108. <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v24i2.114>.
- Stehr, N. – Von Storch, H. (1995) The Social Construct of Climate and Climate Change. *Climate Research – CLIMATE RES.* 5, 99–105. <http://dx.doi.org/10.3354/cr005099>.
- Stephan, W. G. – Stephan, C. W. (1996) Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*. 20(3–4), 409–426. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(96\)00026-0](https://doi.org/10.1016/0147-1767(96)00026-0).
- Susánszky P. – Szabó A. – Oross D. (2021) A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 11(2), 30–57. <https://doi.org/10.18030/socio.hu>.
- Szabó A. (2023) Mi az oka a bevándorlásellenességnek Magyarországon? *qubit.hu*, június 14. Elérhető: <https://qubit.hu/2023/06/14/mi-az-oka-a-bevandorlasellenessegnek-magyarorszagon>. [Letöltve: 2023-10-02].
- Szabó G. – Kiss B. (2023) Unpacking shame management in politics: strategies for evoking and steps to mitigate the feeling of shame. *Political Research Exchange*, 5(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2023.2221733>
- Szabó G. (szerk.) (2022) *Érzelmek és járványpolitizálás. Politikai érzelemmenedzserek és érzelemszabályozási ajánlataik Magyarországon a COVID-19 pandémia idején*. Budapest: ELTE Eötvös.
- Tajfel, H. – Turner, J. C. (1979) An Integrative Theory Of Intergroup Conflict. In Austin, W. G. – Worchel, S. (szerk.) *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole, 33–47.
- Tangney, J. P. – Stuewig, J. – Mashek, D. J. (2007) Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*. 58, 345–372. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070145>.
- Tsoukala, A. (2005) Looking at immigrants as enemies. In Bigo, D. – Guild, E. (szerk.) *Controlling Frontiers. Free Movement into and within Europe*. Aldershot: Ashgate, 161–192.
- Tsoukala, A. (2008) Boundary-creating Processes and the Social Construction of Threat. *Alternatives: Global, Local, Political*, 33(2), 137–152. <https://doi.org/10.1177/03043754080330020>.
- Ungvári Zrínyi I. (2011) A félelem kultúrája és az ember önértelmezése. *Korunk*, 22(9), 27–33.
- VERBI Software 2021, *MAXQDA 2022*, computer program. Berlin: VERBI Software.
- Will, V. – MacAskill, S. (1996) Projective and enabling techniques explored. *Marketing Intelligence and Planning*, 14, 38–43. <https://doi.org/10.1108/02634509610131144>.
- Wodak, R. (2015) *The Politics of Fear. What Right-wing Populist Discourses Mean*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446270073>.
- Zaltman, G. (1997) Rethinking Market Research: Putting People Back. *Journal of Consumer Research*, 34. (November), 424–437. <https://doi.org/10.2307/3151962>.

FÜGGELÉK

INTERJÚALANYOK

NÉV	KOR	LAKHELY, IDŐ	PÁRT	TÍPUS
Péter	19	Ózd 2020	Fidesz	Személyes
Ádám	25	Ózd 2020	Fidesz	Személyes
Ágnes	30	Ózd 2020	Fidesz	Személyes
Éva	26	Ózd 2020	Fidesz	Online
Barnabás	57	Budapest 2020	Fidesz	Személyes
Botond	28	Budapest 2020	(ex) Fidesz	Személyes
Ferenc	19	Budapest 2020	Fidesz	Személyes
Tamás	22	Budapest 2020	Fidesz	Online
Vince	20	Budapest 2022	Fidesz	Online
Előd	29	Budapest 2022	Fidesz	Online
Csongor	28	Budapest 2020	MSZP	Online
Gábrriel	40	Budapest 2020	MSZP	Személyes
Lajos	51	Ózd 2020	MSZP	Személyes
Róbert	24	Budapest 2020	MSZP	Személyes
Vilmos	24	Budapest 2022	MSZP	Online
Kende	24	Budapest 2022	MSZP	Online
Csaba	33	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Eszter	30	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Flórián	39	Ózd 2020	Jobbik	Személyes
Adorján	33	Ózd 2020	Jobbik	Személyes
Alex	23	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Fanni	29	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Bence	27	Budapest 2020	Jobbik	Online
András	23	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Kristóf	23	Budapest 2020	Jobbik	Online
Bálint	19	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Ráhel	25	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Máté	24	Budapest 2020	Jobbik	Személyes
Szilárd	19	Budapest 2020	Jobbik	Online
Szabolcs	23	Budapest 2022	Jobbik	Online
Mór	41	Budapest 2020	LMP	Személyes
Edvin	31	Budapest 2020	LMP	Személyes
Anita	23	Budapest 2020	LMP	Személyes
Ábel	29	Budapest 2020	LMP	Személyes

József	21	Budapest 2020	LMP	Személyes
Viktória	34	Budapest 2020	LMP	Személyes
György	23	Budapest 2020	Momentum	Személyes
Gyula	42	Ózd 2020	Momentum	Személyes
Mózes	28	Budapest 2020	Momentum	Online
Mihály	30	Ózd 2020	Momentum	Személyes
Jakab	35	Bánréve 2020	Momentum	Online
Ilka	23	Budapest 2020	Momentum	Online
Emília	25	Budapest 2020	Momentum	Online
Imre	28	Budapest 2020	Momentum	Online
Karolina	21	Budapest 2020	DK	Személyes
Áron	36	Budapest 2022	DK	Online
Benjámín	27	Budapest 2022	DK	Online
Gergő	23	Kaposvár 2022	DK	Online
Miklós	23	Budapest 2022	DK	Online
Ágoston	19	Budapest 2020	Mi Hazánk M.	Online
Sámuel	20	Budapest 2020	Mi Hazánk M.	Személyes
Emánuel	40	Budapest 2020	Párbeszéd	Személyes
Natália	42	Budapest 2020	Párbeszéd	Személyes
Nándor	27	Budapest 2020	Párbeszéd	Online
Gabos	49	Budapest 2022	Párbeszéd	Online
Viktor	28	Budapest 2020	Identitás Generáció	Személyes
Nimród	27	Budapest 2020	Identitás Generáció	Személyes
Iván	28	Budapest 2020	DiEM25	Online
Erik	23	Budapest 2020	Táncsics Mihály Baloldali Radikális Párt	Személyes
Dénes	19	Budapest 2020	Második Reformkor Alapítvány	Személyes
Ambrus	22	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Töhötöm	20	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Tibor	25	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Anna	25	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Gábor	26	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Alíz	22	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Sándor	22	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Károly	23	Budapest 2022	Párt nélküli – Jobboldal	Online
Ármin	28	Budapest 2020	Párt nélküli – Baloldal	Személyes
Levente	26	Budapest 2020	Párt nélküli – Baloldal	Személyes

INTERJÚVÁZLAT

1. Bemutatkozás

- Szeretnék megkérni, hogy mutakozz be, meséj egy kicsit magadról!

2. Életút/Identitás

- Kérlek, meséld el, milyen út vezetett ahhoz, hogy politikai aktivistává válj.
- Kérlek, mondj 3 olyan jelzőt, amellyel a (személyes) identitásodat jellemeznéd.
- Kérlek, mondj 3 olyan jelzőt, amellyel a politikai identitásodat jellemeznéd.
- Kérlek, nevez meg 3 olyan dolgot, amely félelemmel tölt el a hétköznapokban (akár a jelennel, akár a jövővel kapcsolatban).
- Kérlek, nevez meg 3 olyan dolgot, amely félelemmel tölt el a politikával kapcsolatban.

3. Ideológia

- Konzervatív-liberális skála, jobb-baloldali skála
- Kérlek, fejtsd ki bővebben, hogy milyen elemei vannak/hogyan épül fel az általad követett ideológiai irányzat.

4. Metaforák (Érzelmek, ideológia)

- Ha személyként képzelned el a pártodat, hogyan nézne ki, milyen jellemzőkkel bírna? Hogyan érezné magát, mik lennének a félelmei és reményei?
- Ha személyként képzelned el Budapestet/Ózdot, milyen jellemzőkkel bírna? Hogyan érezné magát, mik lennének a félelmei és reményei?
- Ha személyként képzelned el Magyarországot, akkor milyen jellemzőkkel bírna? Hogyan érezné magát, mik lennének a félelmei és reményei?

5. Képek (Félelmek, érzelmek)

- Sorrend: absztrakt, klíma, migráns, korona, szintézis, személyek
- Kérlek, mondd el, hogy mi jut eszedbe a képről!
(Mik a benyomásaid? Hogyan érzed magad a kép hatására?)

KÉPEK

1. kép: absztrakt

2. kép: absztrakt

3. kép: absztrakt

4. kép: klímaválság

5. kép: migrációs válság

6. kép: szintézis

7. kép: személyek

8. kép: személyek

9. kép: személyek

10. kép: személyek

11. kép: személyek

